

VERSLAG
OVER HET
BESTUUR EN DEN TOESTAND DER ZAKEN
VAN DE
STAD TURNHOUT.

door het Collegie van Burgemeester en Schepenen,
in zijne zitting van 1 October 1877 voorgedragen.

TURNHOUT.
BOEKDRUKKERIJ VAN SPLICHAL-ROOSEN.

MDCCLXXVII.

MIJNE HEEREN,

Overeenkomstig de bepalingen van het art. 70 der gemeente-wet, hebben wij de eer UEd. het volgende verslag over het bestuur en den toestand der zaken, voor het dienstjaar 1876-1877, te doen.

TITEL I
STAAT DER BEVOLKING

De bevolking van Turnhout, op 31 December 1876, bestond, volgens de alsdan gedane optelling, uit 15743 personen, waarvan op dien dag 15528 personen in de stad aanwezig en 215 tijdelijk afwezig waren.

Beweging van den burgerlijken stand.

**GEBOORTEN, STERFGEVALLEN, HUWELIJKEN, ECHTSCHEIDINGEN,
ERKENDE EN GEWETTIGDE KINDEREN.**

De volgende staat toont ten duidelijkste aan de bewegingen van den burgerlijken stand, geboorten en sterfgevallen, gedurende de jaren 1875 en 1876.

Medege dragen	123
In 1823	3
» 1825	3
» 1826	2
» 1827	3
» 1828	1
» 1829	2
» 1830	3
» 1831	1
» 1832	2
» 1833	2
» 1834	4
» 1835	2
» 1836	3
» 1837	3
» 1838	4
» 1839	1
» 1840	2
» 1841	2
» 1842	2
» 1843	1
» 1844	3
» 1846	2
» 1847	4
» 1848	0
» 1849	1
» 1850	1
» 1851	4
» 1852	0
» 1853	0
» 1854	2
» 1855	2
» 1856	2
» 1857	1
» 1858	1
» 1859	2
<hr/>	
Mede te dragen	189

Medege dragen	189
In 1860	0
» 1861	1
» 1862	1
» 1863	1
» 1864	1
» 1865	3
» 1866	0
» 1867	1
» 1868	2
» 1869	1
» 1870	2
» 1871	2
» 1872	8
» 1873	9
» 1874	17
» 1875	42
» 1876	52
<hr/>	
Totaal	337

Volgens opgaaft zijn er gestorven ten gevolge van :

	MANNELIJKE	VROUWELIJKE
Klekhoest	6	8
Cholorino	1	0
Kwade keel	2	0
Groep	4	5
Typhuskoorts	2	4
Kinderbedziekte	.	2
Longtering en chronische ziekten der ademhalingswerk- tuigen	25	25
Luchtpijnsteking, longontsteking, fleuris en acute ziekte der ademhalingswerktuigen.	11	19
Darmontsteking, afgang	30	26
Verscheidene ziekten onder de bovengenoemde niet be- grepen	81	80
Totaal		165
<hr/>		<hr/>
Verworging	334	1
Verdrinking	1	2
<hr/>		<hr/>
Overeenkomend totaal	337	337

HUWELIJKEN.

Tusschen jonkmans en meisjes, met :

Jonkmans, geboren in 1826-1830 met meisjes, geboren in 1837-1841	1
» » 1831-1835 » » 1842-1846	1
» » 1836-1840 » » 1837-1841	2
» » 1836-1840 » » 1842-1846	1
» » 1841-1845 » » 1847-1851	1
» » 1841-1845 » » 1837-1841	1
» » 1841-1845 » » 1842-1846	2
» » 1841-1845 » » 1847-1851	3
» » 1846-1850 » » 1852-1856	1
» » 1846-1850 » » 1822-1826	1
» » 1846-1850 » » 1827-1831	1
» » 1846-1850 » » 1837-1841	2
» » 1846-1850 » » 1842-1846	9
» » 1846-1850 » » 1847-1851	9
» » 1851-1855 » » 1852-1856	5
» » 1851-1855 » » 1837-1841	1
» » 1851-1855 » » 1842-1846	6
» » 1851-1855 » » 1847-1851	10
» » 1851-1855 » » 1852-1856	19
» » 1856 en later » » 1857 & later	1
» » 1856 » » 1847-1851	1
» » 1856 » » 1842-1856	12
	<hr/>
	90

Tusschen jonkmans en weduwen, met :

Jonkmans, geboren in 1826-1830 met weduwen, geboren in 1837-1841	1
» » 1836-1840 » » 1847-1851	2
» » 1836-1840 » » 1852-1856	1
	<hr/>
	4

Tusschen weduenaars en meisjes, met :

Weduenaars, geb. in 1826-1830 met meisjes, geboren in 1817-1821	1
	<hr/>
Mede te dragen	95

Medege dragen 95

Weduenaars, geb. in 1826-1830 met meisjes, geboren in 1837-1841	1
» » 1836-1840 » » 1832-1836	1
» » 1846-1850 » » 1837-1841	1
» » 1846-1850 » » 1842-1846	1
» » 1846-1850 » » 1847-1851	1
» » 1856 en later » » 1842-1846	1
» » 1856 » » 1847-1851	1
	<hr/>
	8

Totaal 102

Tusschen weduenaars en weduwen, met :

Weduenaars, geb. in 1811-1815 met weduwen, geboren in 1807-1811	1
» » 1821-1825 » » 1807-1811	1
» » 1826-1830 » » 1812-1816	1
» » 1846-1850 » » 1842-1846	1
	<hr/>
	Totaal 106

In 1875. . . . .

121

Vershil in min 15

GEWETTIGDE KINDEREN.

Jongens. Meisjes.

Van de drie eerste maanden	1	3
» 3 maanden tot 1 jaar	1	1
» 1 jaar » 2 »	0	1
» 2 » » 5 »	3	1
	<hr/>	
Totaal	5	6

VERANDERING VAN WONING.

Sedert den 1ⁿ Januari tot en met den 31ⁿ December 1876, zijn er in onze stad en in haren buitenkring komen wonen :

Van andere gemeenten van het rijk: 266 mannen, 284 vrouwen.
Van buiten 's lands:

Uit Frankrijk	1	»	3	»
» Holland	23	»	29	»
	<u>290</u>	»	<u>316</u>	»

Er zijn tusschen gemeld tijdstip van hier vertrokken :

Naar andere gemeenten in het rijk. 281 mannen, 271 vrouwen.

» » koninkrijken en landen :				
» Frankrijk	5	»	10	»
» Holland	14	»	14	»
Totaal.	<u>300</u>	»	<u>295</u>	»

Gevolgentlijk zijn er uit onze stad 10 mannen meerder vertrokken dan komen wonen, en 21 vrouwen meerder komen wonen dan vertrokken.

REGISTERS VAN BEVOLKING.

De voorschriften der wet van 2 Juni 1856 en van het koninklijk besluit van 31 October 1866 en die van het gemeente-reglement van 21 November 1856, worden, in het houden der bevolkings-registers, steeds goed nagekomen.

INBOORLINGSCHAP.

Gedurende het jaar 1876 is er alhier tot het verkrijgen van inboorlingschap, krachtens art. 9 en 10 van het burgerlijk wethoek eene verklaring gedaan geworden.

AANMERKINGEN OMTRENT HET HOUDEN DER REGISTERS VAN DEN BURGERLIJKE STAND.

De registers van den burgerlijken stand worden steeds met nauwkeurigheid gehouden.

De heer schepen Dierckx blijft bij voortdoring het ambt van gemachtigde openbaren ambtenaar van den burgerlijken stand vervullen.

Door de tusschenkomst van den heer Jongenelen, hoofd-beambte van den burgerlijken stand, en corresponderend lid der societeit van St Joannes Franciscus Regis, zijn er 188 extracten of akten aan die societeit bezorgd, sedert 1 September 1876 tot 1 September 1877.

VERIFICATIE DER REGISTERS VAN DEN BURGERLIJKE STAND.

De nedergelegde registers over 1876 hebben andermaal geene aanleiding tot aanmerkingen van wege het Parket gegeven.

TITEL II

GEMEENTE-BESTUUR

Gemeente-raad.

In onzen gemeente-raad die overeenkomstig het art 4 der gemeente-wet uit 15 leden moet bestaan, maar er heden slechts 13 telt, is geene enkele vacatuur.

Collegie van Burgemeester en Schepenen.

Hetzelve heeft geene wijziging ondergaan.

Het getal der zittingen van het collegie, waarvan processen-verbaal in 1876 zijn opgemaakt, belooft tot 55.

Personeel en inrichting der bureelen.

Het personeel der bureelen heeft sedert ons laatste verslag geene verandering ondergaan.

Kieslijsten.

De algemeene opgemaakte kieslijsten voor de jaren 1877 en 1878, geven bij vergelijking den volgende uitslag :

JAREN	KIEZING VOOR DE VORMING		
	der wetgevende Kamers.	van den Provincialen Raad.	van den Gemeente-Raad.
1878	291	517	801
1877	287	502	788
Verskil { in meer	4	15	13
{ in min.	»	»	»

De herziening van deze lijsten heeft, ingevolge het kieswetboek van 18 Mei 1872 en de wet van 9 Julii. plaats gehad.

Op de gemelde lijsten zijn er voor het jaar 1877 doorge-schrabt :

19 personen welke voor de herziening en sluiting der gezegde lijsten waren overleden.

13 welke de stad hadden verlaten.

En 29 die den vereischten cijns niet meer betaalden.

18 Burgers zijn voor de eerste maal als kiezers voor de Wetgevende Kamers op den voormelden lijst gebracht.

31 Burgers zijn voor de eerste maal als kiezers voor den Provincialen Raad en 44 voor den Gemeente-Raad op den voormelden lijst gebracht.

Ziehier de herhalende tabel der verschillende staten en beroepen, waartoe de personen, op de kieslijst voor de wetgevende kamers gebracht, behooren :

Advokaten en avoués	5
Ambachtslieden	24
Ambtenaars of beambten van den Staat	18
Idem van de gemeente en der provincie	4
Aannemers, metsers en huisschilders	10
Brood- en banketbakkers.	9
Bankiers	2
Beeldhouwers	2
Beenhouwers	4
Brouwers	5
Drukkers en boekverkoopers	5
Genees- en heelmeeesters.	4
Handelaars en winkeliers.	39
Herbergiers en logementhouders	12
Kooplieden en wisselhandelaars	14
Landbouwers en pachters.	27
Ministers der eerediensten	7
Molenaars	1
Notarissen	4
Nijverheids-oefenaars	36
Professoren-onderwijzers.	3
Rechtens en raadsheeren.	5
Rentiers en eigenaars	12
Tappers en slijters	22
Zilvermeden	2
Andere beroepen	15
Totaal.	291

Lijst der jury.

De herziene naamlijst der personen, die in onze stad als juré kunnen worden geroepen, beloopt voor dit jaar tot 46, het verleden jaar was dit getal hetzelfde.

Kiezingen.

Er zijn alhier geene kiezingen voor de wetgevende kamers, voor den Provincialen Raad, noch voor den Gemeente-Raad geschied.

Beweging der zaken van het bestuur en de stadschriften.

Zonder verandering; zie ons verslag over 1856-1857.

Gemeentegoederen.

ROERENDE EN ONROERENDE GOEDEREN.

Zie den volgenden titel: aankoopingen, verkooping en mangelingen.

Aankoopingen, verkooping en mangelingen.

Buiten den afstand van gronden aan de stad voor de verbreding van straten en openbare plaatsen zijn er andermaal geene aankoopingen, verkooping noch mangelingen sedert ons laatste verslag geschied.

Betwistbare zaken.

Het geding hangende voor onze rechtbank van eersten aanleg, tusschen de aannemers van het nieuw Gasthuis ter eenre, en de Commissie der burgerlijke Godshuizen ter andere zijde, is slechts geïntroduceerd geworden. Partijen hebben tot hiertoe nog geene qualiteiten gesteld.

Gemeente-reglementen.

Zie ons verslag over 1873.

TITEL III

GEMEENTE-INKOMSTEN

Ontleding der gemeente-rekening van 1876 en waardeering der begrooting van 1878.

GEWONE EN BUITENGEWONE ONTVANGSTEN.

a. GEWONE.

Erfelijke inkomsten.

	Rekening.	Begrooting
Verhuring van huizen en andere opbrengende gebouwen	1070,00	2050,00
Verkoop van turf, schadden hout en strooisel, enz.	437,85	200,00
Id. van mast	3212,00	
<i>Gemachtigde heffingen, schattingen en belastingen.</i>		
Voor het onderhouden en verbeteren der buurtwegen	4695,67	4700,00
Opbrengst van het staangeld in het vleeschhuis.	679,96	700,00
Gewone additionneele centiemen op de belastingen	4015,38	4200,00
1/4 der belastingen op de honden	494,42	500,00
Aandeel der stad voor de afgeschafte octrooi-rechten volgens de wet.	64900,00	64900,00
	<u>79505,28</u>	<u>77250,00</u>

Mede te dragen fr.

	Rekening.	Begrooting
Medegedragen fr.	79505,28	77250,00
Belasting op de rijtnigen op veren of riemen .	2290,00	2400,00
Item op de paarden en ossen .	3866,40	3900,00
Item van de belasting op het behouwd kadastral inkomen der behouwde huizen, luthuizen en nijverheidsgebouwen .	20737,40	21500,00
<i>Andere ontvangsten.</i>		
Opbrengst der ruiming van de stadspissijnen en gemakken .	185,00	185,00
Opbrengst der akten van den burgerlijken stand.	144,43	140,00
b. BUITENGEWONE.		
Goed slot der vorige rekening .	51827,03	
Overschot dervorige dienstjaren op de begrooting	00,00	30563,51
Toelage van de provincie voor de stadsteekenschool .	300,00	300,00
Toelage van den Staat voor de stadsteekenschool	400,00	400,00
Id. van Staat en provincie voor de meisjes- en jongensschool; bemeubeling .	6134,88	00,00
Id. voor de muziekschool .	1000,00	1000,00
Id. voor het lager onderwijs .	6000,00	6500,00
Id. voor de bewaarschool .	1600,00	1600,00
Id. voor gezondheidswerken .	4000,00	00,00
Opbrengst van den verkoop van 't oud Gasthuis.	128870,00	00,00
Verschillende ontvangsten, interesten der spaar- kas begrepen .	2421,96	2000,00
Buitengewone opcentiemen .	17767,11	26400,00
Som te ontvangen voor het nitbetalen aan de liefdadige gestichten .	00,00	000,00
Teruggave van den verleenden onderstand aan behoeftige reizigers .	34,70	00,00
Militaire logementen, transporten, enz. .	00,00	1000,00
Teruggave van de verschotten gedaan voor de kuisching der rivieren <i>ex officio</i> , ten laste der boordeigenaars .	00,00	100,00
Mede te dragen fr.	327084,19	175238,51

	Rekening	Begrooting
Medegedragen fr.	327084,19	175238,51
Opbrengst van reeds verleende en nog te verleenen concessiën voor begraafplaats op het gemeente-kerkhof .	400,00	400,00
Opbrengst van het gaz-fabriek .	41841,63	18000,00
Opbrengst van den afbraak van 't oud Gasthuis.	6934,48	00,00
Id. van den afbraak der kapel van Se- vendonck .	577,50	00,00
Id. van te heffene merktgelden .	0000,00	15,00
Totaal	376837,801	195138,51
GEWONE EN BUITENGEWONE UITGAVEN.		
1* Kapittel. Huishoudelijk plaatselijk bestuur .	15369,97	16375,00
2* » Publieke veiligheid en gezondheids- gesteltenis, enz. .	53415,05	32440,00
3* » Gemeente-werken .	7468,68	8150,00
4* » Handel en scheepvaart .	00,00	00,00
5. » Caserneering, logementen en mili- taire transporten .	35,00	1000,00
6* » Publieke weldadigheid .	31638,30	50421,50
7* » Eeredienst .	900,00	900,00
8* » Openbaar onderwijs .	19812,83	21080,00
9* » Schoone kunsten .	6452,87	6900,00
10* » Gevestigde schuld .	24011,24	22812,52
11* » Regelingen .	801,03	400,00
12* » Herhalingen .	2069,09	3976,05
13* » Buitengewone uitgaven .	108594,60	00,00
14* » Verschillende uitgaven .	6641,58	5474,00
15* » Nieuwe werken en bijzondere uit- gaven .	21924,08	24935,34
Totaal fr.	298434,32	194864,87

Uitkomst van de begrooting van 1878.

Ontvangsten	fr.	195138,51
Uitgaven	»	194864,87
Boni	»	273,64

Schulden.

Deze zijn met fr. 100,000.» verminderd door de geheele wedergaaf van het kapitaal der uitgegevene kasbons in 1872 en 1873.

Leeningen.

Op de stadsleeningen van 1861 en 1865 is er sedert ons laatste verslag eene aflegging geschied van fr. 2800.»

Voor nieuwjaar aanstaande zal er nog bij uitloting worden wedergegeven fr. 2900,00 voor deze leeningen en fr. 1500,00 voor de leening van 1873, te brengen op de rekening van het dienstjaar 1877.

Financiële gesteltenis.

De rekening van 1876 heeft eenen goeden uitslag gehad. De opbrengst van het gaz-gesticht is merkelyk grooter geweest als de som in de begrooting voorzien, en verschillende kredieten der uitgaven zijn niet uitgeput geworden. Hierdoor hopen wij voor het jaar 1878 in staat te zullen zijn, van te kunnen bestrijden de meerdere toelage van omtrent 10000 fr. door stads Armbestuur op die begrooting gevraagd. Onze bijdrage in het provinciaal gemeentefonds voor de onderstandswoonsten is op 50 cent. per inwoner bepaald gebleven, dus fr. 8871,50; de storting dier som is voor onze stad eenen zwaren last.

Comptabiliteit.

BEGROOTING VAN 1877.

De stedelijke begrooting van het loopende dienstjaar

1877, is door de bestendige deputatie van den provincialen raad in zijne zitting van 9 Februari II. vastgesteld, te weten:

De ontvangsten op	fr. 226470.66
De uitgaven op	» 225194.47
En het overschot op	fr. 1276.19

Rekening.

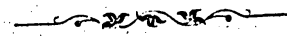
De rekening door den gemeente-ontvanger over het dienstjaar 1876 ingezonden, en door den gemeente-raad voorloopig vastgesteld, toont aan :

Dat de ontvangsten van allerlei aard bedragen	fr. 376837.80
Dat de gewone en buitengewone uitgaven beloopt tot »	298434.32
En het goed slot op	fr. 78403.48

Pensioenkas der toegevoegden.

De specificatie hiervan, dd. 24 Februari II. bewijst dat het beschikbaar kapitaal bedroeg fr. 5165,69, dat de ontvangsten over 1876 op fr. 1138,89 en de uitgaven tot fr. 648,01 beliepen, en eindelijk dat er een overschot bestond van fr. 490,88.

Sedert is er een nominaal kapitaal van fr. 400,00 gevende 4 1/2 % met fr. 416,71 aangekocht en op 's lands grootboek ingeschreven onder n° 9577, 6° serie.

TITEL IV

LIEFDADIGE GESTICHTEN

Bureel van weldadigheid.

Wij hebben gelukkiglijk van geene veranderingen in het personeel gewag te maken.

Roerende en onroerende goederen.

Deze hebben de volgende veranderingen ondergaan, namelijk: Dat er aan het Armbestuur te Oud-Turnhout is afgestaan geworden in vollen eigendom, de boere stede genaamd het hoefken gestaan en gelegen te Oud-Turnhout, bestaande in huis, stal, schuur, schop, land, weide en heide, bekend op het kadastraal plan wijk D, N°s 448 en 449, wijk F, N°s 279B, 279C, 291BIS, 292A, 362A, 363, 364, 433A, 434, 436, 441, 445, 463, 437, 480, 621, 636, 657, 682A en wijk G, N°s 164, 166, 172, 173, 174 en 175, groot samen vijftien hectaren, 93 aren en 15 centiaren, met alle de boomen en hout die zich op dezelve bevinden.

Giften en legaten.

Ons Armbestuur is sedert den 1° September 1876 tot den 1° September 1877 met de volgende giften begunstigd geworden:

1° Met eene gifte van fr. 300.» zonder last van Mejufvrouw Henrica Stroobant-de Terbruggen; 2° Idem met eene naamlooze gifte van fr. 400.» 3° Van den Eerwaarden Heer de Fierlant is er eene gifte van Belgische obligatiën 3 %

bedragende in nominaal kapitaal fr. 4500, en fr. 101,46 in geld aan het bureel gedaan geworden. Dit kapitaal spruit voort uit het traktement dat vroeger aan den gever, als secretaris van het Armbestuur was toegekend, en welk ambt hij tot zijne vervanging toe, steeds kosteloos bediende, en zijne jaarwedde ten voordeele van genoemd bestuur kapitaliseerde.

De voormelde obligatiën zijn op 's lands grootboek onder n° 3871 ingeschreven.

Overigens heeft het bestuur ten gevolge van eene verleende concessie voor begraafplaats op het gemeente kerkhof van vrouwe J. Vanderheyden eene gift van fr. 500.» verkregen.

Aankoopingen, verkooping en mangelingen.

Zie hiervoren onder den titel: *Roerende en onroerende goederen.*

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen.

Twee obligatiën van de stadsleening van 1861 N°s 16 en 188 ieder van fr. 1000 aan 5 % zijn volgens loting sedert 1 September 1876 aan het bureel afgelegd geworden.

De heeren P. Vues alhier en Wynen-Loos te Schoonbroeck hebben ieder eene rente aan 4 en 3 %, de eerstgenoemde van fr. 2116,40 en de tweede genoemde van fr. 2358,27 met het nominaal kapitaal afgelegd. De heer Cornelius Hermans heeft de helft van eene rente aan 3 % van fr. 1946,60 met fr. 948,30 wedergegeven. En de erven Jacobus Vaerten te Oosthoven onder Oud-Turnhout hebben een cijns van fr. 1,58 aan den penning 20 met fr. 31,60 gekweten.

Het Armbestuur heeft aangekocht Belgische obligatiën 3 % hebbende te zamen een nominaal kapitaal van fr. 12,200.» en ingeschreven op 's lands grootboek onder de Nos 2611, 2668, 2732 en 2806.

Likwidatie met het Armbestuur van Oud-Turnhout.

Eindelijk is er op 30 December 1876 eene minnelijke overeenkomst met het Armbestuur van Oud-Turnhout gesloten, en bij notarieelen akt voor Mr de Notaris Dierckx op 14 augusti verleden, waarbij er behalve den afstand der onroerende goederen hiervoren gemeld tot de volle vereffening in klinkende speciën, zooals geëischt werd, aan genoemd bestuur de somme van fr. 23000.» is uitbetaald geworden.

Om deze betaling te kunnen doen heeft ons Armbestuur van eene inschrijving op 's lands grootboek N° 3081, 1ste serie, groot fr. 26000 aan 4 1/2 % een nominaal kapitaal van fr. 22000.» aan fr. 102⁷⁰ % verkocht.

Het overige kapitaal fr. 4000.» aan 4 1/2 % is opnieuw op 's lands grootboek onder N° 4620, 1ste serie, ingeschreven.

De 28^e Augusti II. heeft ons Armbestuur zijn aandeel (fr. 879,75) uitbetaald, in de honorairen verschuldigd aan de heeren commissarissen, destijds gelast met de vereffening van de gemeenschap van goederen welke bestond tusschen ons Bureel van Weldadigheid en dat van Oud-Turnhout. Die commissarissen waren de heeren Alphons Schoofs, advocaat te Gheel, thans vrederechter te Westerloo, Janssens, candidaat notaris en gemeentē secretaris te Baelen, en Willekens, gemeente secretaris te Rethy.

Comptabiliteit.

De vastgestelde rekening van den ontvanger over het dienstjaar 1876 geeft op:

Dat de ontvangsten van allen aard bedragen	fr. 60253.19
Dat de gewone en buitengewone uitgaven beloopten	» 53077.92
En dat het goed slot bedraagt	fr. 7175.27

De vastgestelde begrooting van het loopende dienstjaar 1877, hierin begrepen een onderstand van de stad van fr. 26650,00 bedraagt in:

Ontvangsten	fr. 58507.93
Uitgaven	» 58457.94
Overschot fr.	49.99

Statistieke opgave van behoeftigheid.

Door de duurte der levensmiddelen, en het weinig werk in onze fabrieken, is den toestand der volksklas verergerd.

Het Armbestuur zal voor het loopende jaar nog aanvullingscredieten moeten vragen, en stads onderstand zal voor 1878 zekerlijk moeten worden vergroot.

Onderstands uitdelingen.

De uitdeeling, door ons Armbestuur zelf gedaan, tot onderstand van personen, welke hier hunne woonplaats hebben, beloopt, volgens de rekening van 1876, te weten:

In geld	fr. 6000.00
In brood	» 7781.48
In kleederen, lijnwaad en beddegoed	» 4199.99
Voor geneesmiddelen	» 4139. »
Jaarwedde van de genees-, heel- en vroedmeesters	» 2000. »
Voor mondkosten enz., der bestedelingen in S ^t Pieters	
Mede te dragen	18120,47

	Medege dragen	fr. 18120.47
Godshuis geplaatst, eerste kleeding begrepen . . .	»	4095.83
Voor id. id. id. elders geplaatst.	»	8459.84
Voor id. van zinneloozen te Brugge & id.	»	4638.01
Voor huishuren	»	1785.25
Voor onderstand aan vreemdelingen	»	4559.91
Het Armbestuur heeft nog betaald voor verplegingskosten in vreemde hospitalen en voor verleenden onderstand aan behoeftigen der stad in vreemde gemeenten, enz.	»	4599.09
(De betaalde kosten voor bedelaars door de stad be- loopen fr. 1643.25)		

Samen fr. 46258.40

Betwistbare zaken.

Geene.

Godshuizen.

BESTUUR.

De heer Ignatius Van Lissum heeft uit hoofde van zijnen hoogen ouderdom (90 jaren) zijn ontslag gegeven.

De raad overtuigd van de gegrondheid zijner beweegreden heeft hetzelfde aangenomen, en hem zijn spijt doen kennen, dat hij eene bestiering verlaat waarvan hij 40 jaren met zooveel eer deel maakten; tevens zijn welgemeenden dank betuigende voor de veelvuldige diensten en mildadige ondersteuning die hij steeds aan de Godshuizen verleende.

Wij betreuren dat het Staatsbestuur nog niet aan onze voordracht van 1867, tot het bekomen eener decoratie voor dezen heer, heeft voldaan. Mr E. Hendrickx, ontslaggever, is door Mr G. Van Pelt, vervangen.

Roerende en onroerende goederen.

Zonder verandering.

Giften en legaten.

De Godshuizen zijn sedert een jaar van 1 september 1876 tot 1 september 1877 met de volgende giften begunstigd geworden, namelijk: St Pieters Godshuis, 1° met eene gift onder de levenden van frank 1000.» gedaan door Mijnheer Donnez, raadsheer bij het hof van beroep te Brussel en zijne kinderen, met last van jaarlijks ten eeuwigen dage te doen lezen door den eerw. heer bestierder van het Godshuis, of zijnen plaatsvervanger; zes lezende missen tegen het stipendium van fr. 3.» per mis, met verzoek dat het personeel van het Godshuis de missen bijwone, te weten: drie tot laafnisse der ziel van Maria Elisabeth Michiel-
sen, echtgenote en moeder der gevers, overleden te Turnhout den 14 8^{ber} 1861, en drie tot laafnisse der ziel van den heer Raimondus Augustinus Carolus Donnez, overleden te Turnhout den 19 Maart 1864. Nogtans na het overlijden van den eersten gever, zal het getal missen voor ieder der twee vcorgenoemde overledenen gebracht worden op twee; zul-
lende de twee overige missen dan gelezen worden tot laafnisse der ziel van den eersten gever, alle op of omtrent hunne respectieve sterfdagen.

En 2° met eene dito van fr. 250.» van de familie Vanderheyden, wegens eene verleende concessie voor begraafplaats op het Gemeente Kerkhof van vrouwe J. Vanderheyden. En St Elisabeth Gasthuis met dezelfde som van fr. 250.» voor de voormelde concessie.

Aankopen, verkoopen en mangelingen.

Er zijn geene aankopen, verkoopen of mangelingen van onroerende goederen sedert een jaar geschied.

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen.

De gedane afleggingen zijn :

Aan het Beggijnhof een Antwerpsch lot van Ned. f. 50 van oude schulden afgelegd met fr. 100,25.

De aanleggingen zijn namelijk voor:

Het Beggijnhof fr. 650.» nominaal kapitaal in Belgische obligatiën 3 %

Gasthuis fr. 6000.» nominaal kapitaal in Belgische obligatiën 3 %

St Petrus Godshuis, fr. 1650.» nominaal kapitaal, in Belgische obligatiën 3 %

Jongens Weezenhuis fr. 1000 nominaal kapitaal in Belgische obligatiën 3 %

Deze kapitalen zijn ingeschreven op 's lands grootboek onder N° 2893.»

Overigens is er nog voor het Gasthuis aangekocht en op 's lands grootboek ingeschreven een nominaal kapitaal van fr. 1600.» aan 3 %, onder de N° 3172.

Comptabiliteit.

De comptabiliteit wordt bij volharding op eenen goeden voet gehouden.

De vastgestelde begrotingen voor het loopende dienstjaar 1877, bedragen, te weten :

	Ontvangsten	Uitgaven	Overschot
Gasthuis	fr. 49343.94	fr. 49340.99	fr. 2.95
Beggijnhof	» 14680.56	» 14610.36	» 70.20
S ^t Pieters Godshuis	» 34751.25	» 34725.20	» 26.05
Algemeen totaal	» 98775.75	» 98676.55	» 99.20
Die voor 1876 bedroegen	» 100071.79	» 100031.43	» 37.36
Verschil in { Meer	» 00.00	» 00.00	» 61 84
{ min	» 1296.04	» 1357.88	»

Dit verschil in min komt voort dat er voor de bouwing van het nieuw Gasthuis minder kredieten in de begrooting van 1876 moesten gebracht worden.

Voor de herplaatsing van kapitalen heeft men in de begrotingen voor 1877 gebracht, te weten :

Voor S ^t Elisabeths Gasthuis	fr. 1365.00
Voor S ^t Petrus Godshuis	» 280.50
En voor 't Beggijnhof	» 12699.20
Te zamen	» 14344.70

De goedgekeurde rekeningen over het dienstjaar 1876 bedragen, te weten :

	Ontvangsten.	Uitgaven.	Overschot.	Mali.
Gasthuis.	fr. 30532.80	fr. 26947.99	fr. 3584.81	
Beggijnhof	» 14865.54	» 14995.77	»	fr. 130.23
S ^t Pieters Godshuis »	22801.63	19479.03	3322.60	
Algemeen totaal »	68199.97	61422.79	6907.41	» 130.23

Betwistbare zaken.

Geene.

Fondatie en infirmerij op het Beggijnhof.

Deswege hebben wij andermaal geene veranderingen aan te stippen.

Deze twee gestichten onderhouden nog steeds beggijnen ; de fondatie negen en de infirmerij vier, samen dertien. De huishoudelijke bestiering is nog dezelfde.

Opgaaf der verzorgde zieken in het gasthuis.

Van 1 September 1876 tot 1 September ll. zijn er in genoemd gesticht opgenomen 248 personen, te weten :

Van deze 248 personen waren er ten laste van Turnhout	194
Van andere gemeenten	7
Vreemd aan het rijk	4
Voor hunne penningen.	28
Van Oud-Turnhout	15
Van Turnhout en Oud-Turnhout	0
Totaal	248

De huishoudelijke en geestelijke bestiering van ons gasthuis heeft de volgende veranderingen ondergaan.

Sedert ons laatste verslag heeft het Gasthuis twee eerbiedwaardige Zusters verloren, welke hier ter stede over meer dan 48 jaren als Gasthuisnon kwamen wonen, om een godvruchtig leven te slijten en zich voor het lijdend menschedom op te offeren.

Zuster Francisca, Moeder overste van het Gasthuis, in de wereld Maria Theresia Bulckens, geboren te Poederlé den 16 maart 1804, en Zuster Dorothea, in de wereld Theresia Van Langendonck, geboren te Tervueren den 13 maart 1803. De eerstgenoemde verwisselde het tijdelijk met het eeuwig leven op 29 October 1876, en de tweede op 21 Juni laatstleden.

Hunnen lijkdienst werd bijgewoond door eene menigte burgers, en waarondermen er vele aantrof, die wel mogelijk de verlenging van hun leven aan de liefdadige zorg van de voormelde Zusters te danken hebben.

Beide Zusters legden den volgenden vijfjarigen eed af in handen van den heer Burgemeester J. P. T. Dierckx op 29 September 1829.

« Ik Maria Theresia Bulckens alsnu genaamd Zuster Francisca en Theresia Van Langendonck, alsnu genaamd Zuster Dorothea, beloven aan God, en aan de Allerheiligste Moeder en Maagd Maria voor den tijd van vijf jaren maagde-

lijke zuiverheid, aan onzen eerwaardigsten heer den Aartsbisschop van Mechelen, alsook aan mijne Overste de moeder van deze gemeente, en aan alle die haar in hetzelfde ambt wettiglijk zullen opvolgen volkomen gehoorzaamheid, voornemende met Gods gratie deze mijne belofte alle vijf jaren te vernieuwen.

« Ik verbind mij verders om alle plichten van dit huis zoolang als ik in hetzelfde verblijven zal, getrouwelijk te volbrengen alles volgens den geest en de statuten van deze vergadering. »

Zuster Norbertine heeft hooger genoemde Zuster Francisca als Moeder opgevolgd.

St Pieters Godshuis.

Dit liefdadig gesticht, sedert 1856 bekomen, wordt door eenen geestelijken directeur en 8 religieuzen van het orde van St Elisabeth en Franciscus bestuurd, en bevat nu maar 32 meisjes waaronder 31 kaptwerksters, 12 jongens, 17 oude vrouwen en 30 oude mannen.

Onder de jongens weezen zijn er : 1 broodbakker en 11 handwerkers.

De onderstand van de stad zal moeten vermeerderd worden.

De rekening van 1876 bestatigt thans gelukkiglijk eene verbetering in de winsten van het gesticht, in 1876 hebben deze fr. 1193,01 meerder opgebracht.

Gedurende het jaar 1876 heeft men ontvangen voor de winsten te weten :

Van de oude mannen en vrouwen	fr. 1040.41
Van de jongensweezen	» 2852.74
Van de meisjes.	» 2965.70
Totaal	» 6858.85

Medegedragen totaal	fr.	6858.85
In 1875	»	5605.34
Meer	»	1193.01

Zinneloozen.

Het getal zinneloozen tot onze stad behoorende beloopt nu 18. Er is er eenen sedert een jaar overleden.

Ons Armbestuur heeft in S ^t Julianns gasthuis te Brugge en Erps-Querbs te onderhouden	14
Door hunne familie worden onderhouden	4
Overeenkomend totaal.	18

Blinden en doofstommen.

Zie ons vorig verslag.

Bedelaars-werkhuis.

Het getal bedelaars, waarvan de stad te Hoogstraeten en elders de onderhoudskosten tijdelijk heeft betaald, is sedert ons laatste verslag nogmaals vermeerderd, ofschoon wij, wanneer wij overtuigd zijn, dat zij met hunnen arbeid den kost kunnen winnen, hunne in vrijheidstelling blijven vragen.

Gedurende het 1 ^e kwartaal 1876 zijn er geweest	11
» » 2 ^e » » » »	9
» » 3 ^e » » » »	7
» » 4 ^e » » » »	13
Totaal	40

Een der pensionnarissen die meer dan achtduizend franken voor onderhoudskosten in het bedelaars werkhuis te Hoogstraten, aan de stad heeft gekost, is dit jaar aldaar overleden.

TITEL V

EEREDIENST

Geestelijkheid, kloosters, geestelijke corporatiën enz.

Aangaande de geestelijkheid van onze stad eigenlijk gezegd, hebben wij sedert ons laatste verslag de volgende verandering te melden.

De heer A. H. Lambrechts, professor van het geestelijk onderwijs in de Staats middelbare school, en Aalmoesener in het Arresthuis alhier, is op 1 Juli overleden.

De ons bekende veranderingen die het personeel in St Joseph Collegie heeft ondergaan, zijn de volgende :

De heeren professoren P. X. J. J. C. Casier, F. Dejardin, E. C. Opsomer, J. B. Es, E. G. J. Pâcques en J. M. Van den Gheyn zijn het Collegie komen bewonen, terwijl de heeren A. J. B. Castelyns naar Drongen, A. Lemoine en A. Van den Bergh naar Leuven en A. C. M. C. Verhoustraeten naar Gent zijn vertrokken.

Kerkfabrieken.

De benoemingen en de kiezingen voor de Kerkfabrieken en de bureelen der Kerkmeesters blijven jaarlijks in de maand April, overeenkomstig het decreet van 30 December 1809, geschieden.

De rekeningen over 1876 die ter stads secretarij zijn overgelegd en welke door de Bestendige Deputatie van den Provinciaalen Raad zijn goedgekeurd geworden, geven de volgende uitkomst :

a. St PIETERS-KERK.

Gewone en buitengewone ontvangsten	fr.	21800.72
Uitgaven van allen aard	»	19835.59
		<hr/>
Overschot »	fr.	1965.13

b. DE KERK VAN O.-L.-VROUW TE SEVENDONCK.

Ontvangsten	fr.	4004.92
Uitgaven	»	3935.85
		<hr/>
Overschot »	fr.	69.07

De geadviseerde begrotingen door den gemeenteraad voor 1878 bedragen.

a. VOOR St PIETERS-KERK.

Gewone en buitengewone ontvangsten.	fr.	21285,42
Uitgaven van allen aard	»	21267,29
		<hr/>
Overschot. fr.	fr.	18,13

b. VOOR DE KERK VAN O.-L.-V. TE SEVENDONCK.

Gewone en buitengewone ontvangsten.	fr.	988,00
Uitgaven van allen aard	»	962,80
		<hr/>
Overschot. fr.	fr.	25,20

Nieuwe werken.

Er is dit jaar in St Pieter's-kerk alhier in de twee oude zijramen aan de Altaren van het Allerheiligste Sacrament, en van Onze Lieve Vrouw, geschilderd glas gezet, de eerste voorstellende zinnebeelden uit oud en nieuw testament, en de tweede de vijftien mysteriën van den H. Rozenkrans. Eerstgenoemd is eene gift van vrouwe

weduwe Ant. Van Genechten, en de tweede genoemde van den heer Glénisson vader.

Beide zijn door Mr Lévêque van Beauvais vervaardigd.

Roerende en onroerende goederen.

Hierover hebben wij geene verandering aan te stippen.

Giften en legaten.

Onze kerken hebben sedert ons laatste verslag geene bekende giften ontvangen of legaten verkregen.

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen.

Er zijn geene afleggingen geschied of geene aanleggingen van kapitalen door onze kerkfabrieken gedaan.

TITEL VI

OPENBAAR ONDERWIJS

Collegie van humaniteiten.

Bij aanhoudendheid kunnen wij melden, dat de goede faam van ons St Joseph's-collegie nog jaarlijks aanwint.

Men telde in hetzelfde voor de vacantie 325 studenten, te weten : 215 *internen* en 110 *externen*.

Vijftien professors onderwijzen de studenten in de verschillende vakken.

Gedurende het schooljaar 1876-1877 zijn er 72 studenten in de *Apostolieke School* geweest. Ten minste 30 zijn er vol-

gens hun verlangen gezonden geweest naar verschillende Missiën, of naar kloosters waar zij zich bereiden tot de Missiën: Bijvoorbeeld tot de Afrikaansche Missie van Dahomey; tot die van Amerika (*La Louisiane*); tot die van China; tot die van Calcutta (*Indiën*); tot die van Californië (*Amerika*); tot die van Syrië.

Middelbare school.

Het bestierend bureel en den administratieven dienst der gouvernements middelbare school alhier ter stede heeft geene veranderingen ondergaan.

Onze iniddelbare school ziet van jaar tot jaar het getal harer leerlingen aangroeien. Hetzelve beliep voor 1876-77, 220.

De eenige leerling, welke dit jaar aan den prijskamp tusschen de middelbare scholen des lands, deel nam, bekwam in den bijzonderen prijskamp voor het vlaamsch de tweede loffelijke melding en eene benoeming in den algemeenen prijskamp.

In het onderwijzend personeel bestatigen wij verschillende veranderingen.

In de plaats van den heer Ch. Nauwelaarts, Bestuurder der school, welke zijne rechten op pensioen deed gelden, werd benoemd de heer Aug. Deschacht; regent; terwijl deze laatste in zijne hoedanigheid van Regent vervangen werd door de heer Quartier, voormalige Directeur der afgeschafte middelbare gemeente school van Lokeren.

Wij hebben insgelijks het verlies te betreuren, van den leeraar van godsdienst in onze middelbare school, de erw. heer Lambreghts, alhier overleden op 1 Juli II. Tot hiertoe is er in zijne vervanging nog niet voorzien.

Gemeente lagere scholen.

Onze gemeente school onderwijzers en onderwijzeressen blijven voortdurend hunnen plicht naar behooren volbrengen.

De ondermeester Cools, heeft door zijne benoeming te Gheel, onze stadskosteloze jongensschool verlaten en zal eerstdaags moeten vervangen worden.

Wij bestatigen met genoegen, dat onze inwoneren alle jaren meer en meer betrachten om hunne kinderen naar de school te brengen.

Het getal kinderen welke, gedurende het schooljaar 1876-1877 het kosteloos onderwijs hebben genoten, beliep:

In de stadskosteloze jongensschool	348
» » meisjesschool	213
In de school te Servendonck (2 meisjes en 23 jongens)	{ 25

Samen 586 leerlingen.

Bijzondere lagere scholen, scholen voor bejaarde personen en zondagscholen.

Volgens ingewonnen inlichtingen beloopt de bevolking der private lagere scholen:

	Jongens.	Meisjes.
Collegie	45	
Luyts	140	25
Nonnen van het H. Graf.		367

Bewaarscholen.

De Bewaarschool voor kleine kinderen, onder de bestie- ring van eenige dames onzer stad, waarvan het getal tot 320

beloopt, blijft steeds allen lof verdienen. Onze behoeftige volksklas weet er ook het groot nut van te beseffen.

Scholen van nijverheid, kunsten, ambachten en normaalscholen.

Deze bestaan hier ter stede niet.

Onderwijzend personeel, jaarwedden der onderwijzers enz.

Hierover hebben wij geene veranderingen van te stippen.

Volgens de stedelijke begrooting is er voor het loopende dienstjaar, door de stad toegestaan :

- 1° Voor de school van middelbaar onderwijs, onderstand fr. 4050. »
- 2° Voor de stads kosteloze school voor jongens en meisjes, en voor de school te Sevendonck . . . . . » 14230. »
- 3° Voor den onderstand der bewaarschool, voor behoeftige kleine kinderen . . . . . » 2800.»

Totaal fr. 21080. »

Schoollokalen.

Zonder verandering.

Onderstand voor het lager onderwijs.

Op de som van fr. 6500-» welke de Bestendige Deputatie van den Provincialen Raad, voor het dienstjaar 1876 in de begrooting had toegestaan, hebben wij 6000 franken van het Staatsbestuur ontvangen.

Bijzondere kostscholen.

De bijzondere kostschool voor meisjes door de kanoni-

kessen van het H. Graf gehouden, blijft nog altoos onder alle punten aanbevelenswaardig.

Men telt thans in de school 46 pensionnaires.

Buiten de kostschool ontvangen er 367 meisjes het onderwijs, 227 tegen betaling en 140 kosteloos.

Onder de laatste 140 kinderen zijn er 63 die in eene afzonderlijke school het kantenmaken leeren.

21 meesteressen onderwijzen de kinderen in de verschillende klassen.

TITEL VII

SCHOONE KUNSTEN, WETENSCHAPPEN EN LETTEREN

Teekenschool.

160 leerlingen hebben de teekenschool gedurende het jaar 1876-77 bijgewoond, waarvan er :

- 44 de klassen van de bouwkunde hebben bezocht.
- 16 » van teekenkunde, figuur en ornament.
- 68 » » ornament.
- 10 » » beeldhouwkunde.
- en 32 » de meetkundige lijnteekening.

De leerlingen der school maken nog steeds veel vorderingen onder de opperbesteding van den heer Taeymans, provincialen bouwmeester.

Verschillige leerlingen hebben zich bijzonder doen onderscheiden zowel in de eene als in de andere klas.

Het Staatsbestuur blijft nog altoos de school met modellen begunstigen, en toelagen verleenen.

In het onderwijzend personeel is geene verandering geschied.

Bijzondere verzamelingen van kunstvoorwerpen en oudheden.

De verzamelingen van de heeren W. J. F. Van Genechten, rustend eere-voorzitter der rechtbank alhier, en Ignatius Loyens, greffier der voornoemde rechtbank blijven bij volharding in belangrijkheid winnen.

Muziekgenootschappen.

Zie ons vorig verslag over 1872-1873.

Muziekscholen.

De lessen onzer muziekschool werden gedurende 1876-1877 gemiddeld door 70 leerlingen gevolgd.

Letterkundige genootschappen.

Geene.

TITEL VIII

GEZONDHEIDSDIENST (HYGIËNE) EN OPENBARE GEZONDHEIDSGESTELTENIS

Nopens het *geneeskundig toezicht* hebben wij geene verandering aan te stippen. In het *geneeskundig personeel* is geene verandering geschied.

Openbare gezondheids-gesteltenis.

De openbare gezondheids-gesteltenis in onze stad laat niets te verlangen over.

Wij tellen heden 15 September, het getal overlijdens op 237. Twee en dertig sterfgevallen minder dan het verledene jaar.

Koepokinenting.

Wij hebben veel gewonnen met den aangenomen maatregel, van de kinderen der kleine burgerklas ten huize van den heer doctor Vermeirsch te laten vaccineren. Die vaccinatiën zijn sedert ons laatste verslag andermaal vermeerderd. Genoemde heer heeft 248 kostelooze koepokinenting gedaan.

Zindelijkheid der straten.

Zie ons verslag over 1852-1853.

Gymnastique of lichaamsoefeningen.

De gymnastique of lichaamsoefeningen worden onderwezen door de heeren Bertels en Tyriard aan de leerlingen in de Staats middelbare school.

Begravenissen.

Zie ons verslag over 1851-1852.

Sedert ons laatste verslag is er eene vergunning voor begraafplaats op het gemeente-kerkhof gevraagd en toegestaan geworden.

Rampen en ongelukken.

Den brand der schuur van J. B. Dierckx, op de Castelyn,

van 4 januari, heeft door de spoedige hulp van ons vrijwillig pompiers korps geen verder rampen doen ontstaan. Wij hebben bij dien brand dat korps met orde en vlijt voor de eerste maal zien werken, en er onze voldoening van aan den heer commandant Taeymans te kennen gegeven.

Van ongelukken moeten wij gelukkiglijk geen gewag maken. Wij hebben er sedert ons laatste verslag geene te betreuren.

— — — — —

TITEL IX

OPENBARE VEILIGHEID, JUSTITIE EN GEVANGENHUIZEN

— — — — —

Politie, inrichting en personeel, ordonnantiën en reglementen.

Zie ons verslag van het vorig jaar.

Aanhoudingen, misdaden en overtredingen.

Sedert den 1ⁿ September 1876 tot den 1ⁿ September II. heeft onze politie 361 processen-verbaal opgemaakt, te weten :

Voor bedelarij	14
» brandranpen	1
» hout- en strooiseldieverij.	67
Mede te dragen	82

	Medege dragen	
Voor dieverij van verschillende voorwerpen en hofvruchten		82
» mishandelingen		32
» misbruik van vertrouwen		66
» andere overtredingen aan de gemeente en provinciale reglementen		3
» smaadwoorden		131
» tuischspelen		32
» zinneloozen toestand		6
» redding van personen		5
» jachtstrooperij		3
		1
	Totaal.	361

De ordonnantiën en reglementen worden tamelijk wel nagekomen.

Zelfmoorden.

Wij hebben op ons grondgebied geene zelfmoorden te betreuren gehad.

Gevangenhuis.

De verandering die het personeel van beambten in het gevangenhuis heeft ondergaan, zijn de volgende :

De heer Verhoeven, bestuurder, is in de celgevangenis te Arlon, in dezelfde hoedanigheid genoemd en de heer Emiel Van Damme is in zijne plaats aangesteld ;

De heer Knegtel, comptabel is naar Kortrijk verplaatst en de heer E. Spelkens heeft hem vervangen.

In het gevangenhuis alhier is de gemiddelde bevolking, gedurende het jaar 1876 geweest, 53. De gezondheidstoestand is er zeer voldoende ;

Geen enkel geval van overlijden is er geweest ; Tot bevordering der gezondheid worden er alle ochtenden *guytonniaansche* berokingen gedaan.

De gevangenen bekomen den troost viermaal in de week zedelijke en tevens aangename lezingen te hooren.

Hulpmiddelen tegen brand.

Onze hulpmiddelen tegen den brand zijn met zestig meters ledere darmen, eenige linnen emmers en een wagen met watervat vermeerderd.

Paspoorten.

Sedert ons laatste verslag zijn er geene buitenlandsche paspoorten door onze inwoners gevraagd geworden.

Sedert 1 September 1876 tot 1 September ll., zijn er door ons 13 bewijzen van eenzelvigheid afgeleverd.

Zakboekjes voor werklieden en dienstboden.

Sedert 1 September 1876 tot 1 September ll., hebben wij andermaal, in uitvoering van het koninklijk besluit van 10 November 1845, 8 werkboekjes afgeleverd.

Er zijn geene overtredingen ter dezer materie gedurende voormelden tijd bestatigd geworden.

Aanplakkingen, openbare roepers.

Zonder verandering.

TITEL X

BURGERWACHT, MILITIE, GARNIZOEN

Burgerwacht, plaatselijke inrichting, enz.

Zonder verandering.

Militie.

BEPAALD AANDEEL.

Het aandeel voor onze stad is voor het loopende jaar op 36 bepaald geworden.

Het getal ingeschrevene lotelingen, niet begrepen vier lotelingen van hollandsche afkomst, die op den inschrijvingslijst ambtshalve door den Arrondissements-Commissaris zijn doorgeschraapt, was 142. Niemand heeft zich wederspanning getoond.

Gevolg der werking van den militie-raad.

Er zijn nogmaals dit jaar drie zittingen van den militie-raad geweest.

GETAL EN REDENEN VAN VRIJ- EN UITSTELLING.

39 Lotelingen, welke dienstplichtige nummers hadden getrokken, zijn hetzij tijdelijk of definitief vrijgesteld te weten :

Voor lichaamsgebreken	15
» kleinheid van gestalte	2
» broeders in dienst.	18
» onderstand van weduwe	2
» » van ouders	1
Als zijnde eenig kind	1
Totaal	39

VERDEELING DER LOTELINGEN EN NUMMER-VERWISSELAARS DER LICHTING VAN 1877 ONDER DE VERSCHILLENDE KORPSEN VAN 'T LEGER.

2 ^e Regiment Artillerie	1
4 ^e » »	1
Mede te dragen.	2

Regiment	Genie.	Medegedragen:	
			2
1 ^e	»	Lanciers	1
3 ^e	»	»	1
4 ^e	»	»	3
1 ^e	»	Guiden	2
2 ^e	»	»	2
	»	Carabiniers	3
5 ^e	Linie Regiment		1
9 ^e	»		1
11 ^e	»		1
12 ^e	»		2
13 ^e	»		14
Totaal fr.			<u>35</u>

Eenen militiaan die in Amerika verblijft, is niet opgekomen.

Er zijn dit jaar geene reclamen tegen de beslissing van den militie-raad maar tegen de vrijstelling van 1 andere loteling gedaan.

Onder de 36 lotelingen die dienstplichtig waren bevondt zich een vrijwilliger van 1875, die op voormeld reklaam in het bepaald aandeel is begrepen geworden.

De majoor deel makende van de militieraad is bij de hogere overheid in beroep gegaan, tegen eenen loteling welke de genoemde raad had goedgevonden en welke voor den dienst is afgekeurd.

Van de 142 lotelingen, ingeschreven, zijn er:

6 die alleenlijk kunnen lezen.

19 welke kunnen lezen en schrijven.

77 die kunnen lezen, schrijven en rekenen, en

40 die hoegenaamd geen onderwijs hebben genoten.

Garnisoen casernement.

Nihil.

TITEL XI
OPENBARE BELASTINGEN

Kadaster.

De werkzaamheden van het kadaster alhier ter stede worden voortdurend met de grootste zorg nagegaan en afgewerkt.

Grondbelasting.

De opbrengst der grondbelasting van onze stad voor het jaar 1876 bedraagt:

In principaal ten voordeele van den Staat . . . fr. 31185,23

OPCENTIEMEN.

1° Voor de provincie 11 . . . . . fr. 3430,37

2° » gemeente 37 . . . . . » 11538,50

Algemeen totaal fr. 46154,10

En heeft voor grondslag een inkomen van fr. 445,503,72 en is verdeeld op 1002 artikelen.

De marc le franc, ten voordeele van den Staat, is fr. 0,07 %. Ten voordeele van de provincie worden er 11 en voor de stad 37 opcentiemen geheven.

Personeele belastingen.

GETAL DER AANGESLAGENEN.

Onze stad telt 1015 belastingschuldigen.

BEDRAG DER KOHIEREN.

Het gezamenlijke bedrag der kohieren, voor het dienstjaar 1876, bedraagt fr. 44628,66 en is verdeeld als volgt:

Hoofdsom ten voordeele van den Staat. . . . . fr. 27348,02

OPCENTIEMEN.

1 ^o Voor den Staat	15	fr.	4101,89
2 ^o Voor de provincie	11	»	3008,32
3 ^o Voor de gemeente	37	»	10118,89
4 ^o Opnemingskosten		»	51,54
Overeenkomend totaal fr.			44628,66

Huurwaarde.

De belastbare huurwaarde volgens de kohieren is fr. 148449,00.

Deuren en vensters.

Er zijn in onze stad 9601 deuren en vensters aan de belasting onderworpen, te weten: 1687 à rato van 84⁸⁰/100 en 7914 aan fr. 1,06.

Haardsteden.

Men telt in onze stad 1556 haardsteden, die belasting betalen, te weten: 598 aan fr. 0,85; 594 aan aan fr. 1,59 en 364 aan fr. 3,71.

Mobiliair.

Het mobiliair is voor eene som van fr. 413891,00 in de kohieren begrepen.

Dienstboden.

318 dienstboden betalen belasting te weten: 100, fr. 6,36; 130, fr. 8,48 en 89 fr. 14,84.

Paarden.

Men telt in onze stad 77 paarden die belasting betalen, te weten: 13, fr. 10,60; 49 fr. 15,00 en 17, fr. 42,40.

Patentrecht.

Het getal der patentplichtigen op de kohieren gebracht is 1207.

BEDRAG DER KOHIEREN.

Het bedrag der kohieren, voor het afgelopen dienstjaar 1876 uitvoerbaar verklaard, beloopt:

In hoofdsom . . . . . fr. 11074,77

OPCENTIEMEN.

1 ^o Voor den Staat	20	fr.	2215,12
2 ^o Voor de provincie	0	»	00,00
3 ^o Voor de gemeente	24	»	2659,26
Algemeen totaal fr.			15949,15

Slijtrecht op de sterke dranken 1876.

TEN VORDEELE VAN DE PROVINCIE.

Getal der belastingschuldigen 222.

Bedrag der kohieren, ... fr. 4735,15
De oninbare posten van deze belasting beliepen » 213,56

Slijtrecht op den tabak 1876.

91 Belastingenschuldigen zijn aangeslagen voor fr. 1254,00
 De oninbare posten bedragen » 18,00

Provinciale belasting op de honden.

Voor de provinciale belasting op de honden voor 1876 zijn 362 gewone honden, 57 jachthonden aangeslagen.

De heer Rijks-ontvanger heeft van die belasting die frs 2293. » beliep, kunnen inmanen frs 2125. »

Accijsrechten.

De accijsrechten in onze stad door den heer rijks-ontvanger gedurende het jaar 1876 ontvangen, beloopt, te weten :

Op de bieren en azijnen	fr. 33731.44
	Totaal fr. 33731.44
In 1875 was hiervoor ontvangen	» 31444.44
Vershil in meer	fr. 2287.00

TITEL XII

OPENBARE WERKEN

Personeel, regeling van den dienst.

Zonder verandering.

Groote wegen en straten.

Bij aanhoudenheid zijn onze buurtwegen goed onderhou-

den, en de stadswerken, sedert ons laatste verslag uitgevoerd, zijn de volgende :

De kasseiings-werken van de laatste sectie van onze stad naar Lille over Gierle, waarvan wij het verledene jaar de aanbesteding hebben gemeld is voltrokken.

De stadswerken, sedert ons laatste verslag uitgevoerd zijn de kasseiingswerken in de Bentelstraat, en een gedeelte van dezelve in de Klinkstraat; de werken hiervan zijn aanbesteed geweest aan den heer Aug. Lenaerts voor 11015 en 1060 franken. Er is ook een gedeelte steenweg in de Hannuitstraat door de stad gelegd, en men heeft insgelijks de verbeteringswerken in de Nieuwstad ondernomen, maar deze laatste zijn nog niet ten volle afgewerkt.

Stads brandspuiten.

Sedert ons laatste verslag is er alhier ter stede een vrijwillig pompierskorps tot stand gekomen, samengesteld uit : 1° een kapitein-commandant; 2° Een eerste luitenant ondercommandant; 3° Een luitenant-bestuurder der gereedschappen; 4° Twee onderluitenanten bestuurders der pompen; 5° Vier sergeanten-bestuurders der ketingen; 6° Vier kaporaals-lanciehouders of spuiters; 7° Vier hoornblazers en twee tamboers; en 8° 30 pompiers. Wij durven van deze inrichting een dienst verwachten, waarop men zal kunnen vertrouwen.

Een tucht- en ordereglement is door het korps op 9 Maart 1876 vastgesteld, en den 27° December daarna door de gemeente-raad goedgekeurd.

Openbare verlichting. — Verdeeling van de gaz.

De hoop die wij het verleden jaar uitdrukten heeft zich verwezenlijkt. De toestand van ons gazfabriek is verbeterd,

en de zuivere opbrengst is grooter geweest als de som in de begrooting voorzien.

Wij blijven voortgaan met de gaz-verlichting in de stad uit te breiden.

Markten.

Onze maandelijksche veemarkt wint nog bij voortdoring aan en doet voorzien dat zij eene van de belangrijkste van het land zal worden. De markt wordt steeds door kooplieden uit al de provinciën des lands bezocht. Van 5 September 1876 tot 5 September 1877 heeft men 7192 hoornbeesten te koop geveild, te weten :

Stieren	48
Ossen	1529
Koeien	3143
Vaarzen	1684
Kalveren	756
Schapen	32
	<hr/>
	7192

Meer dan de helft van de voornoemde beesten zijn verkocht geworden.

De paardenmarkt blijft onbeduidend.

De afperking van het vee op de markt heeft het gewenschte doel bereikt.

Over onze graanmarkt hebben wij geene verandering te melden.

De verpachting der plaatsen in de vleeschhal, heeft voor het loopende jaar fr. 528 opgebracht.

Het staangeld is tot nu toe op onze markten afgeschaft.

Slachthuis.

Zie ons vorig verslag over 1864-1865.

Rivieren en waterloopen.

Niettegenstaande de gedurige regens heeft men dit jaar de rivieren en waterloopen op ons grondgebied, onder de aanhoudende waakzaamheid onzer politie bijzonder goed gezuiverd.

Onderhoud en verbetering der gemeente-gebouwen.

De gemeente gebouwen ontvangen het noodige onderhoud.

Opening van plaatsen, nieuwe straten, wegen en waterloopen.

Zonder verandering.

Bijzondere bouwingen.

Buiten de groote veranderingen en merkelijke verbeteringen in en buiten onze stad gedaan, zijn er sedert 1 September 1876 tot 1 September ll., 66 nieuwe huizen gebouwd of in opbouw.

TITEL XIII

LANDBOUW

Hoedanigheid en opbrengst van den grond.

Zie ons verslag over 1868.

Staat van den oogst.

De korenoogst van het tegenwoordig jaar is tamelijk goed

geweest, en heeft veel strooi maar in evenredigheid geenen opbrengst gegeven. Ofschoon het weder voor het inschuren niet zeer voordeelig was, heeft men het, in het algemeen niet zeer droog, doch zonder bederf onder dak kunnen inoogsten. De tarwe heeft geenen goeden oogst opgeleverd.

Bij voortdoring wordt hier weinig winter- en zomergarst gezaaid. Integendeel is het koolzaad, dat op ons grondgebied niet veel wordt geplant, goed gelukt.

De wasdom van de vroege haver is zoo goed niet dan de laatgezaaide, en de aanhoudende regens maken de inoogsting moeilijk, voornamelijk omdat de klaver er onder goed is gewassen, en eene spoedige droogmaking belet. Evenwel zal eenige dagen goed weder hier van eenen goeden opbrengst kunnen verzekeren.

De boekweit is bijzonder goed gewassen en de stengel is met veel graan geladen, dusdanig dat wanneer men dit graan droog op tijd kan dorschen en zolderen, hetzelfde een bijzondere opbrengst beloofd.

Alle de voederplanten, klaver en hooi, hebben buitengewoon veel opgeleverd; het hooi is wel niet al te goed onder dak gebracht, maar de hoedanigheid is nogtans tamelijk goed. De toemaat is ook zeer goed gewassen, en zal veel voeder voor het vee opleveren.

Het najaar belooft andermaal, voor wat de rapen betreft, die veel door de regens lijden, weinig, ingeval het weder hieraan geen verandering toebrengt.

De aardappeloogst laat veel te verlangen over, doordien de ziekte op vele hooge landen, die men vroeger altoos voor de winning der vrucht als de beste geschikte heeft geoordeeld, thans het tegenovergestelde doet zien, terwijl de ziekte er zelfs meer nadeel dan op de zware en lage gronden heeft uitgeoefend.

Opbrengsten.

Men berekent dat de volgende granen, zaden, enz., per hectare, middelmatig in onze gemeente hebben opgebracht, te weten: 1° het koren (rogge) 18 hectoliters; 2° de tarwe 21 hectoliters; 3° de wintergarst 28 hectoliters; 4° de boekweit 34 hectoliters; 5° de haver 34 hectoliters en 6° de aardappelen maar 110 hectoliters.

Over ons aangenomen stelsel tot het berekenen der voormelde opbrengsten, zie ons verslag van 1866-1867.

Beplantingen en ontginningen.

Over de beplantingen en ontginningen zie men ons verslag van 1873-1874.

Er zijn het verledene jaar geene conferentiën over den landbouw of over de moeshovenierderij gegeven.

Staat van paarden en het vee, opnemingsverbetering der rassen, veeziekte.

Over den staat der paarden en van het vee, zie men onze verslagen van 1873-1874.

Veeartsenijdienst.

Zie ons verslag over 1872-1873.

Prijskamp voor de paarden, vee, pluimgedierte en landbouw-voortbrengselen.

De prijskamp welke op den 15, 16 en 17 October 1877 alhier ter stede heeft plaats gehad, heeft nogmaals de verwachting van iedereen overtroffen; hij is ook met den bes-

ten uitslag bekroond geweest. En er zijn uitgereikt geworden :

Voor het fruit,	vier	prijzen.
» de veldvruchten,	zes-en-twintig	»
» » moeskruiden van alle slach,	dertien	»
» » landbouwwerktuigen,	negentien	»
» » paarden	zestien	»
» » stieren, koeien en vaarzen	veertien	»
» » varkens,	drie	»
» » schapen,	zes	»
» » bokken en geiten	drie	»
» » hoenders (kempisch ras	twee	»
» » » (schoonste verzam.)	twee	»
» » konijnen (buiten concours)	eenen	»
» een kät (angora) »	eenen	»

TITEL XIV

Nijverheids-inrichtingen, stoomwerktuigen, ongezonde en gevaarlijke fabrieken, onderzoeken van commodo en incommodo.

De nijverheids-inrichtingen in onze stad hebben geene verandering ondergaan.

Fabrieken die men wezenlijk als gevaarlijk mag opgeven, of zeer ongezond zijn, bestaan hier ter stede niet.

Vijftien onderzoeken van *commodo* of *incommodo* hebben er sedert den 1° September 1876 tot den 1° September 1877 plaats gehad; te weten : 2 voor het oprichten van een slach-

terij, 3 voor het maken van eene smis, 2 voor het maken van een bak-oven, 1 voor het maken van chicoreefabriek, 1 voor het maken van een tabakfabriek, 2 voor de oprichting van bewaarplaatsen voor petrool-olie, 3 voor nijveraars, werkende met stoomwerktuigen, een voor de oprichting van een blikslagerij, en een voor het stellen van eenen cest.

Beweging van den handel op de vaart.

De aflating der waters op een gedeelte van de tweede sectie der vaart heeft aan den aanvoer en den uitvoer, in den zomer, nog al eenigen tijd schade toegebracht; voornamelijk aan de beurtschippers van onze stad op Antwerpen, welke de goederen van hunne kalanten per as, hebben moeten aanvoeren gedurende den tijd dat de vaart niet bevaarbaar was.

Thans is er wederom veel levendigheid op de vaart, door den gewonen aanvoer en uitvoer van verschillende koopwaren.

Openbare vervoermiddelen.

Zonder verandering.

Jaarmerkten.

Zie ons verslag over 1847-1848.

Prijs der granen.

De middelbare prijs der granen op onze markt verkocht, is geweest per 100 kilograms,

	TARWE	ROGGE	BOEKWEIT
In 1876	fr. 00.00	fr. 21.23	fr. 00.00
In 1875	» 00.00	» 21.52	» 00.00
Vershil in min .	fr. 00.00	fr. 0.29	fr. 00.00

Bij voortdoring wordt er om zoo te zeggen op onze markt geene tarwe noch boekweitgraan meer verkocht.

Prijs der boter.

De laagste prijs, waaraan de boter, per kilogram, op onze markt sedert 1 September 1876 tot 1 September II. is verkocht geweest, was fr. 2,16 en de hoogste fr. 4,00.

Broodzetting.

Zie vorig verslag over 1870-1871.

Rechtbank.

De veranderingen die wij sedert ons laatste verslag, wegens het personeel der rechtbank hebben aan te stippen, zijn: De benoeming van den heer Diercxsens, voortijds rechter, tot voorzitter in vervanging van den heer Boone, thans eere-voorzitter; de aanstelling als rechter van den heer Aug. Dierckx, vroeger vrederechter te Westerloo. Dezelfde heer is als instructie-rechter benoemd in vervanging van den genoemden heer Diercxsens. De heer advocaat Hoefnagels is toegevoegd rechter benoemd geworden.

Koophandel, nijverheidstoestand, enz.

De groote en kleine handel in onze stad blijft even als in het geheele rijk aan een algemeene *crisis* onderhevig. De kleinhandel heeft voor wat de verkoop van de fantasie manufacturen betreft, door den natten zomer veel geleden.

De nijverheidstoestand van de fabricatie van tijken, blijft kwijnend. Er is om zoo te zeggen geen uitvoer naar den vreemde.

Dien van de zwarte kanten is sedert twee jaren zeer verslecht en de verzendingen van de gewone witte kanten, welke men veel voor Holland werkt, zijn sedert een jaar nog verminderd.

De fabricatie van lijnwaden en kuiperskatoen is nagenoeg hetzelfde gebleven.

De verzending van sommige voortbrengsels van onze fabrieken van gekleurd papier, kaartmakerijen enz., enz., zijn door de handelscrisis, de onlusten en oorlogen in verschillende vreemde landen verminderd, voornamelijk voor wat de kaarten aangaat.

Onze twee garen- en linnenbleekerijen hebben dit jaar veel gebleekt.

Het vertier van onze brouwerijen is door den uitvoer der bieren naar de omliggende dorpen nog al merkelijk vergroot.

Dat van onze zout- en zeepziederijen blijft nagenoeg hetzelfde.

Onze huidevetterijen blijven hetzelfde getal werklieden bezigen. Het leder is in prijs verminderd.

Sedert ons laatste verslag zijn er in onze stad geene verklaringen of opschorsingen van betaling of bankbreuken gedaan.

Evenals in vorige jaren laten wij eenige historische aantekeningen van de drie laatste eeuwen, door onzen sekretaris opgesteld, volgen.

Ten slotte, Mijne Heeren, leggen wij ter tafel tot UEd. naricht, ingevolge den zin der gemeente-wet, het door ons opgemaakt ontwerp van de stedelijke begrooting voor 1878, hetwelk wij aan uwe beraming onderwerpen.

Wij vertrouwen dat UEd. ons nogmaals voor al wat stads belang en burger welzijn aangaat, zult ondersteunen.

Aldus gedaan en voorgelezen in de openbare zitting van den gemeente-raad te Turnhout, den 1 October 1877.

Ter ordonnantie: DE BURGEMEESTER,

DE SEKRETARIS, J. A. C. HOEFNAGELS.

P. J. HEUVELMANS.

VERSCHILLENDE ONDERWERPEN.

— * —
1577.

Behalve de pacificatie van Gent, waarvan wij het verlede jaar melding maakten, werd er een *perpetueel edict* opgemaakt en den 17^e februari tusschen de Staten van Brabant en Don Juan in naam des Konings, door de bemiddeling van Keizer Rudolphus II en van den hertog van Cleef en Juliers aangenomen. Dit *edict* bevatte namelijk:

1 *Dat er algemeene vergeving zoude zijn van alle misdaden.* 2 *Dat Don Juan de pacificatie van Gent zou goedkeuren.* 3 *Dat hij de beraadslagingen van de Generale Staten zoude toestaan.* 4 *Dat de vreemde troepen zoowel Spanjaarden als Duitschers uit de Nederlanden zouden vertrekken en dat zij in de plaatsen welke zij bezaten zoude laten de levensbehoefsten grof geschut en krijgsvorraad.* 5 *Dat men zoude straffen de soldaten plichtig aan mouterij, plundering en verdelging; en dat men de Graaf van Buren, die in Spanje gevangen was zoude in vrijheid stellen.*

Ter uitvoering van voormeld traktaat moesten de Spanjaarden het kasteel van Antwerpen en de andere sterkten in hun bezit ontruimen. Al de gevangenen werden van beide zijde insgelijks overgeleverd.

Dit had voor gevolg dat men van de eerste dagen van het ingetreden nieuwjaar te Turnhout, gedurig, behalve die er eenige dagen verbleven, (en waarvan men later zal gewagen) doortrekkende troepen had, die men nog al dikwijls

met geld opofferingen en geschenken aan de bevelhebbers, de vrijheid konde doen verlaten.

Op den 7 Januari had men zoo een doortocht van vijf vendelen Spaansche soldaten onder het bevel van Augustin Ingnies, welke met kracht en geweld afnamen eenenveertig amen en drie *drendelen* wijn, die zekeren Reynier Michau van Coelen (Keulen) had verkocht aan hans Van Rommerskerken en Mechtelt Vandevenne, ingesetene poorters der vrijheid, en welke waren aangevoerd met vier wagens. Genoemde bevelhebber dwingde Van Rommerskerken die wijnen eerst naar Lier en verder tot Leuven te vervoeren.

Op den 15^e derzelfde maand, als wanneer de secretaris van Gilse, (Noordbrabant) voor den dienaar van Michau, hans Vandenkieboom, in gezelschap van Dionys Van Biestraeten, te paard te Turnhout waren gekomen, om het geld van gemelde wijnen te innen, werden de huizen van Van Rommerskerken en Mechtelt Vandevenne door zeker bende soldaten overvallen, welke zegden te komen uit Mechelen van wege den grave Kalain. Deze soldaten namen den voornoemden Vandenkieboom, alsook den secretaris Van Biestraeten in hechtenis. En genoemde Mechtelt, bloedverwant van den secretaris, moest voor hun losgeld borg stellen, de somme van drie duizend gulden.

Bij het lezen van de ordonnantie die door den raad van State den 26 januari aan den Schout van Turnhout of zijnen Stadhouder werd gezonden, en aldaar den 4^e februari afgekondigd werd, welke wij hierna letterlijk mededeelen, zal men zien wat men in de Kempen van de krijgslieden zoowel van de vreemde als van die van het land had te verduren. Deze liepen achter het land, met vagabonden, lediggangers en kwaad geboefte, doende in de arme gemeenten alle moedwilligheid, ongeregelheden en overlast. Zij mishandelden

niet alleen de inwoners, maar beroofden hun met kracht en geweld van geld en goederen, met een woord van al wat zij bezaten.

Men had goed te bevelen aan de officieren van Justitie, en hun aan te manen, dat zij zelfs de Kapiteinen, Vendrighs, Sergeanten of Klerken van de benden, *zonder paspoort* van hunnen Colonel of Gouverneur, moesten gevangen nemen. En, dat de krijgslieden en ander gemeen volk, op pene van de galg, de waarden en de waardinnen hun verteer moesten betalen of wel gevangen nemen, zelfs met geweld en wanneer men hun kwetste of doodsloug, hierover niet strafbaar zoude wezen enz. enz.

Voornoemde ordonnantie luidde:

DU DEN CONINCK.

Onsen Schoutet van Turnhout oft zijnen Stadhouder Saluyt,

Alsoo wy bericht ende behoorycken geïnformeert syn dat vele ende diverse, Cryechsluyden zoewel van onse benden van ordonnantiën ende lichte peerden wesende in onsen ende onser Staten dienst en de besoltinge verlaetende hun vendelen tegen onze ordonnantiën article brieff van onze vs. Staeten ende alle cryechsgebruyck regel ende discipline militaire sommige met oirloff en andere sonder oirloff hen vertrecken soewel vuyt onsen leger oft plaatsen dat zy geordt syn als vuyt steden ende vleecken van heuren garnisoene en besettinge, oft andersins hen absenteren vuyt onsen ende onser staten dienst loopende achter lande den huysman affteerende ende doen alderhande quaet excessen ende ongeregelheden op te schamele gemeynthe, ende doen oyck tselfde somwylen met hen oft deur hun exempel eenige vagebonden, ledichgangers en quaetgeboefte hen samen voegende ende onsen ondersaten aendoende onsprekelycken overlast ende gewelt soewel aen de persoonen als heure goeden terende sonder discretie, committerende vs. Cracht gewelt afstellingen roovinge dieveryen plunderingen ende allerhande sorte van expressie moetwillicheyte ende overdaet tegen alle staten ende op allen oestenziden ende Contreyen van onse landen van hervertsover met alle ander delicten misdaden ende grouwelycke seyten daar deure de heere

God grootelyck verthoort ende onse ondersaeten sulcs verarmt getra-
veilleert verdruct ende geopresseert worden dat zy des nyet meer en
vermogen tot onsen grooten leetwesen ende mishagen, WAEROMME
wy t selve aangesien ende begerende daerinne te versien tot ruste
vrede ende tranquilliteyt ende welvaren van onse vs ondersaeten ende
achtervolgende die edicten geboden en de ordonnantien hiervoertys ge-
maect ende gepubliceert in gelycke saecken, hebben by deliberatie van onse
Zeer Lieve en getrouwe die luyden van onsen rade van state by ons gecom-
mitteert tot den gouvernemente generael van onse vs. landen van
herwertsover, ende van onsen rade van Brabant gedecreteert ende ge-
statueert decreteren ende statuieren voor eeuwich gebot die puneten
ende artielen hier naer volgende, in alder voegen ende manieren als
wy noch by onze voorgaende ordonnantien ende placeate gedaen hebben
sunderlinge op ten XXIX^{en} january XV-LXXII, INDEN IERSTEN hebben
wy verboden ende geinterdicieert verbieden ende interdiceren by desen
allen eender eenyegelycken van wat qualiteit oft natie by zy wesende in
onse ende onser staten besoldinge vuytten leger oft plaetse van hun
garnisoen oft besettinge te vertrecken sonder oirloff oft paspoort, te weten
vuyt onsen leger van onsen oft onser staten grael oft veltmaerschaleck
of ander ghenen die daertoe by de selve geautoriseert en gecommiteert
is. Immers ten alderminsten van heuren oversten oft conronnel ende
van nyemant anders, alwaeren sy capitainen vendrechs, sergeanten oft
clercken van debede; ende van der plaetse van hun garnisoen sonder
oirloff oft paspoort van den gouverneur ende capiteyn van der stede oft
plaetse daer zy hun garnisoen houden ende van nyemant anders willende
ende ordinerende dat in de voirs. paspoorten gevaceert sullen worden
wettige oirsaecken van heuren oirloff ende oyck den tyt, op pene van
nulliteyt ende onweerden van dyen ende gestraft te worden als ledich-
gangers ende verlaten of deserteurs van den crych ende vendelen, ende
sullen deze gepunneert worden by de ghene diese apprehenderen ende
vanghen sullen sonder renvoy oft versonden te worden nae vuytwysen
der ordonnantie van wylen hochloffelyker gedachten de Keyser Kaerle
de vyfde des naems onse lieve heere ende vadere wyens ziele God
genadich zy van den jaere XV sevenenveertig. Gelyck Wy insgelyck
verbieden ende interdiceren allen ende eenyegelycken t zy crychs-
luyden oft andere t gemeyn volck aff te teren oft t selve te berooven
verdrucken oft overlant aan te doen, op pene van der galghe; maar
willen dat zy int passeren sonder hen vendel sullen de weerden ende

weerdommen betalen tot heuren redelycken contentimente ende ge-
noege, op verheurte van den lyve zoen bij onse ordonnantie tegens
deghene die vertrecken sonder hen weerden oft werommen te betalen
oft goet genegen te geven gestatueert is, LASTENDE ende bevelende
allen onsen Bailleux Drossaten Amptmans Schoutetten ende andere
ordinaire officiers prevoesten ende alle andere extraordinarisse officiers,
mitsgaders heure stadshouders ende elck van dien respectivelycken, dat
zy alle deghene t zy crychsluyden oft andere die zy vinden en teerende
opten huysman doende geweld ongeregeltheit overdaet oft oppressie tzy
in steden oft ten platten lande dese terstont aantasten ende opprehen-
deren ende daeryan straffende punitie doen ten exempel. . . . nae vuyt-
wysen van dese onse ordonnantie ende gebot die wy haer volcommen
effect willen sorteren. Ende dat zy daertoe wel ende nerstelycken
verstaan ende vaceren ende alle andere saecken gepostponeert. . . . ge-
stelt ende daerinne procederen nae den eysch van der saecken ende na
vuytwysen van onse ordonnantie, op pene van tselve op hen te verhalen
ende ons daer van te moeten verantwoorden ingevalle van negligentie
onachtsaemheyt oochluykinge oft dissimulatie ende oyck den geinteres-
seerden voer heure schade ende interest mette welck geinteresseerde
wy ordineren onse fiscalen hen te voegen tot beter observatie ende
executie van dese onse zoo goede deuchdelycke ende profytelycke
ordonnantie. Ende om des te lichtelycker te mogen procederen tot
apprehensie van de misdadige ende om onse voirscreven ordonnantie te
executeren tegens deghene die bevonden sullen worden opt feyt oft
anderssins tegens de welcke aantastinge van den lyve oft prise de corps
gedecreteert sal worden, willen wy dat onse vs. ordinarisse ende
extraordinarisse officiers hen soo sterck maecken dat die delinquanten
ende misdadige geapprehendeert ende gepunneert worden, tzy dat
deselve sekere woonstede hebben oft ledichgangers zyn, dewelcke wy
te dien respecte willen gestraft te worden by den officier die dese
apprehenderen sal sonder renvoy oft wederseynden soo vs. is, zoo
geringe als hem blycken sal van de contraventie oft overtredingen van
dese onse ordonnantie ende dat te dien eynde onse vs. officiers oft
deghene van der plaetsen daer tselve geweld oft fortze geschieden sal
ende de vs. delinquanten ende misdadige bevonden zullen worden,
sullen metten cloekslach openbaeren vuytroep oft anderssins doen
convoceren ende vergaderen die weth ende justitie mitsgaders die
vassalen edele onedele ende andere onse ondersaeten, in sulcker

voegen dat wy die overhandt mogen hebben ende dat de delinquant ende misdadige nyet ongestraft en blyve. WILLENDE VOIRTZ dat soe verre int vanghen eenighe van de vs. ledichgangers oft misdadige gewont gequetst ende doot geslaegen vaeren daer aff nyet geymputeert en sal wesen den vs. officiers noch anderen die dese geassisteert sullen hebben. ENDE AENGAENDE de crychluyden die tonser ordonnantie ende voer onsen ende onser staten dienst eenigen tocht samen doen sullen met hun hoptmans capiteynen ende vendelen willen wy dat dese by expresse persoonen hebbende scriftelyke commissie van ons oft van onsen stadthouder Grael genuert geleydt ende geconduyseert sullen worden, die deselve vueren ende leyden sullen den rechten wech tot der plaetsen aldaer zy sullen moeten trecken ende dat by competente tochten ende dachbaeren doende dese tamelycken leven mits betalende ende de vreden stellende in de redelyckheyt heure weerden ende weerdomen vant gene zy hun geleverd sullen hebben, sonder by hen oft heure knechten paigien oft jongers eenige overlust injurien molestatiën onglyck oft oppressie te doene noch aen andere onse ondersaeten sonder oyck dese te bedwingen wyn hier withroot speceryen suycker spyse oft andere dingen te doen halen dat zy in hun huys oft ter vs. plaetsen hebben, ende en sullen die commissarissen oft capiteynen der soldaten oft officiers van de vs. benden nyet mogen toelaten eenige vuytweghen te moegen nemen oft soecken noch yemanden te brandschatten ranconneren oft composeren onder wat schyn oft dexsel dattet zy. Tzy om eenige dorpen oft particulieren persoonen te bevryen vant crychsvolck te logeren noch andersins, op pene van der galge ende sullen die vs. commissarissen hoptmans capiteynen stadthouders vendrechts arseren ende sergeanten van de benden oft van regementen eeneneygelyck int syne daer toe sorgfuldige toesicht dragen ende daer van behoirlycken straff ende punitie doen op pene vant selfde op hen te verhaelen ende daer van te verantwooiden soe wel by gebreke van den voirs. straffe tegens ons als van de schaden ende interesten tegens tgemeyn volck oft particulieren persoonen, die daer by geinteresseert souden syn soe die redene tselve vereyschende is ende wy vercleren onse intentie ende meyninge sulcx te syne. VOIRTSMEER verbieden en interdiceren wy wel scherpenlycken by desen eenigen tocht oft reyse te doen sonder commissarissen, de welcke den heere officier ende dien van de weth van de plaetsen sullen moeten doen blycken van hun scriftelyke commissie en last anderssins en verstaan

wy nyet dat deselve gelogeert oft ontfangen sullen worden, oyck en willen wy nyet dat zy vuyt crachte van de vs. commissie meer dan eenen nacht in een plaetse sullen mogen logeren oft blyven ten waere der groote merckelycke oirsaecke, verbiedende eeneneygelycken op verbeurte van den lyve onse vs. ondersaeten te berooven plunderen oft misdoen zoo vs. is. ENDE INDIEN nae de publicatie van dese eenige tzy crychluyden oft andere hen ten platten lande onthouden sonder onse ordonnantie ende sunderling bevel, tzy ondertdexsel van nyet betaelt te syne oft anderssins, vercleren ende houden wy deselve voer ledichgangers straetschenders ende roovers ende permittieren tegens deselve te mogen oploopen ende die te verstaen gelyck rebellen wederspenninge ende ongehoirsame van onser Con. Ma^t. ENDE TEN EYNDE dat van dese onse iegenwoirdige ordonnantie edict ende statuyt niemant ignorancie en sonde mogen pretenderen, ontbieden en bevelen wy U dat ghy terstont ende sondes vertreck dese jegenwoirdige doet eundigen vuytroepen ende publiceren binnen onse voirs. Vryhey van Turnhout ende alle andere plaetssen onder uwen ampte ende officie daer men gewoonlyck is vuytroepingen ende publicatiën te doene ende tot onderhoudenisse ende observatie van dier procedeert ende doet procederen tegens den overtreders ende ongehoirsame by executie van de penen boven verhaelt. Sonder eenige gunste dissimulatie oft verdrach, tgene des vs. is te doene met diesser aancleef t gaeven wy U en den voirs. officiers volcomen macht auctoriteyt ende sunderling bevel, ontbieden ende bevelen eeneneygelycken dat zy U en hen tselve doende ernstelyck verstaen en obedieren, want ons alsoe gelieft. Gegeven in onser stadt van Brussele onder onsen contresegel hier op gedruet in placeaten den zesentwintichsten dach van Januaris int jaer XVe ende zevententwintich.

By DEN CONINCK (Get) BOUDEWYNS en N. N. onleesbaar.

Den 7^e mei doode, denkelyk in een tweegevecht, de kaporaal Arthur Rust, van het regiment de champaigne, een ander soldaat Garcia Niet, van zijne kompanie.

De dochter en de vrienden van den dooden overtuigd van de onschuld van Arthur Rust, leverden voor Schepenen van Turnhout op den 21^e derzelfde maand eene verklaring

of soenstuck af, onder de stipte voorwaarde: dat Arthur Rust in handen van de dochter van den gedooide zoude betalen twintig gulden van tyntig paters het stuk, eens, voor een optooisel (kleding): *Soubs expresse condition toute fois, que le dit Arthur payera au mains de la dite fille, la somme de vinght florins de vinght paters la pièce, une fois, pour faire accoutrer la fille d'une habillement etc.*

De Prins van Oranje en de Staten van Holland en van Zeeland hadden intusschentijd tegen het gemeld edict van 17 februari geprotesteerd, bewerende dat er vele punten, en wel namelijk rakende de religie niet genoeg waren uitgelegd.

Niet tegenstaande deze tegenkating ging men voort, en Don Juan werd in de stad Brussel met groote pracht als Gouverneur der Nederlanden ontvangen.

Doch wanneer iedereen geloofde dat den algemeenen Vrede in de Nederlanden was bevestigd, werd hij door de kuiperijen van het Spaansch hof eensklaps verijdeld; het zij dat de Koning het eeuwige edict niet wilde bekrachtigen, of dat deze monark, altoos over Don Juan ongerust, den middel zoekt om dezen vorst bij de vlamingen hatelijk te maken, en hem wilde beletten van Maria Stuart te trouwen, zoo als hij het voornemen had opgevat, weet men niet; echter: wat er van zij, verschillende brieven in cijfers werden uit Spanje aan Don Juan geschreven, en welke dezen vorst op dezelfde wijze beantwoordde.

De vlamingen onderschepten er eenen en de Koning van Navarre een tweede, die hij aan den prins van Oranje overzond; dit bracht de bevredigde gemoederen gansch in opschudding. Philip de Marnix, heer van St Aldegonda, die de brieven wist te ontcijferen, vondt er nadeelige bevelen in tegen de Staten en de Vlamingen welke het eeuwige edict hadden onderteekend; en die Don Juan hadden gedwongen

van het te bevestigen. Op deze waarschuwing besloten de Staten de schadelijke voornemens van het Spaansch hof te voorkomen; en Don Juan die er van werd verwittigd, verliet Brussel, onder voorwendsel dat men op zijn leven toellegde; hij vertrok naar Namen, waar hij zich met krijgslist van het kasteel meester maakte, en vervolgens van Charlemont waar hij zijne troepen met haast verzamelde en wapende, om tegen de Staten van Vlaanderen te werk te gaan. De Staten van hunnen kant wapende zich insgelijks en verkondigden openlijk, bij verdedigingschriften, die zij aan alle soevereine hoven zonden, dat Don Juan den vrede, dien hij in naam des Konings had aangenomen had verbroken, zonder dat er iemand hun eenige reden had gegeven. Zij deden terzelve tijd het Antwerpsch kasteel slechten, en vervoegden zich bij den prins van Oranje, die zich naar Brussel begaf om tegenwoordig te zijn bij eene algemeene vergadering der Staten, welke ter oorzake van den aanstaaenden oorlog waren bijeengeroepen.

De Staten van al de provinciën der Nederlanden verklaarden in de gemelde vergadering, naar verschillende beramingen, den prins van Oranje Gouverneur, en benoemden hem opperbewindhebber van de geldmiddelen der provinciën. Zij verklaarden terzelve tijd Don Juan van Oostenrijk 's lands vijand, en besloten hem den oorlog aan te doen.

De ontvangst van den prins van Oranje in de stad Brussel, die met algemeene voldoening van het volk geschiedde, trok op hem de jaloersheid van verschillende aanzienlijke personen van den grooten adel des lands. De voornaamste hiervan waren den hertog van Aerschot, sedert korten tijd Gouverneur van Vlaanderen, de Markies d'Havré, de Graaf de Lalain, de heer van Montigni, de burggraaf van Gent, de Graaf van Egmont, de heeren de Champigni de Bassegem

en eenige andere, die bedektelijk het gouvernement der Nederlanden aan den Aartshertog Mathias, broeder van Keizer Rudolphus, aanboden. Zij zonden, om hem dit aanbod te doen, Mr de Malstede, dewelke zich zoodanig spoedde dat hij te Weenen aankwam alvorens er iemand van onder-richt was geworden.

De genoemde heeren hadden zich in het hoofd gesteken, dat zij onder het bestuur van den Aartshertog een overgroot gezag zouden hebben verkregen, en dat hij hen zoude hebben aanzien als de stichters van zijn bewind, en terzelve tijd het gezag van den prins van Oranje zoude vernietigen; edoch zij werden bedrogen, de scherpzichtige Willem, verhinderde hen hun doel te bereiken.

Intusschen de Malstede had zijnen last volbracht; de Aartshertog Mathias, nam met toestemming van den Keizer het aanbod van den Adel van Vlaanderen aan. Deze vorst begaf zich dadelijk op reis naar de Nederlanden, om bezit van het Staatsbestuur te nemen.

De prins van Oranje de komst van den Aartshertog vernomen hebbende, en wetende dat Mathias in Vlaanderen was geroepen door een zamenzwering die hem zocht te benadeelen, deed zijne klachten in de vergadering der Staten, dat men den Aartshertog naar Vlaanderen had doen komen zonder hem zoo een belangrijk voornemen mede te deelen. Nogtans stelde hij zich niet tegen dezes ont-vangst.

De prins de genegenheid van den Graaf de Lalain, de-welke het voornaam bevel over het Statenleger had, her-wonnen hebbende, wist door zijne behendigheid, den Aartshertog die in Vlaanderen was aangekomen, en er op zekere voorwaarden Gouverneur generaal werd uitgeroe-pen, op zijne zijde te trekken en hij prins van Oranje,

werd bij meerderheid der stemmen van de Staten zijnen luitenant generaal genoemd, aan wien de Aartshertog, voor zijn uitstekende bekwaamheden, het bewind over alle zaken toevertrouwde. Alzoo werd de hoop van den hertog van Aerschot en zijne verbondenen te leur gesteld. Integen-deel, deze hadden het ongenoege van zich in de stad Gent, tot nader bevel, gevangen te zien houden,

Middelerwijl dat het voormelde plaats had, was Don Juan niet onwerkzaam geweest, en had den tijd gehad om weder te doen komen de Spaansche en Duitsche troepen welke hij uit de Nederlanden had doen vertrekken.

Alexander Farnèze, hertog van Parma bracht hem er nog andere, met welk leger hij in de maand Januari 1578 bij Gemblours ging kamperen.

Zooals wij hebben gezegd, laten wij hier kennen, bij opvolgende dagteekening de militaire logementen en andere welke in het jaar 1577 plaats hadden, en die men uit de vrijheid met geschenken niet had kunnen afkeeren.

DATUM der KOMST.	OMSCHRIJVING DER GELOGEERDE TROEPEN EN ANDERE.	Verteerde Kosten TEN LASTE DER VRYHEID.
18 Jan. 1577.	Binnen de vrijheid gekomen zekere twee benden Spaansche ruiteren, convoierende den Camerlink van Don Juan D'Austria, ziek wezende naar Antwerpen, en zijn zelve benden gerepasseert den 23 der vs maand.	rinsgulden. st
30 id. »	Id. twee honderd Spaansche paarden, (ruiteren) komende	488. 7 st 1 oort

DATUM der KOMST.	OMSCHRIJVING DER GELOGEERDE TROEPEN EN ANDERE.	Verteerde Kosten TEN LASTE DER VRIJHEID.
Einde Febr. en in Maart tot den 21 ^e	van Eindhoven naar Antwerpen; nog de 5 ^e en 9 ^e februari Don Anthonio de Toledo, met diverse andere kompaniën zoo te voet als te paard, en den 11 ^e vijf benden ander Spaansche ruiters . . . . . Id. alle het uitlandsch krijgsvolk zoo te paard als te voet, Spanjaarden, Italianen, Bourgnons, Walen, Duitschen en diergelijken rots, uit en binnen der vrijheid gehouden, gemonsterd en ten laatste vergaderd, en alzoo den 21 maart vertrokken naar Maastricht, om voorts uit het land te trekken en hebben dezelve (boven den wijn en ander <i>monitie</i> die de vrijheid heeft moeten leveren, verteerd	7252 gl. 9st1bl.
31 Maart	Id. een vendel deutsche knechten, daar kapitein-hopman af was Cornelis Vandeneynde, en zijn wederom vertrokken op den 4 ^e April . . . . . De vier vendelen hoogduitschen, die onder het bevel van voornoemden hopman waren, waarvan een vendel vier dagen in de vrijheid verbleef, beginnen hier en in den omtrek vele afpersingen en geweldnarigen,	15870. 16 st 822. 8 st

DATUM der KOMST.	OMSCHRIJVING DER GELOGEERDE TROEPEN EN ANDERE.	Verteerde Kosten TEN LASTE DER VRIJHEID.
5 April	zoodanig dat men Schepenen naar den prins van Oranje zond om te verzoeken van dezelve te dwingen van te vertrekken. De prins voldeed aan hun verzoek, en zond twee vendelen Walen van het regiment van Champaigne, aan dewelke men ten geschenke gaf vijf tonnen bier als zij hier passeerden om voornoemde hoogduitschen knechten te vervolgen (1) . . . . . Id. zeker vendelen van het regiment van Champaigne daar overste luitenant af was Mr De Vos, alsook het vendel van Mr Devers, de Mion, Michiel Sprenkers, Coenraet-Simonet	15. » »

(1) Het huis van Oranje dat vele landgoederen in de Kempen bezat, heeft ten allen tijde deze streek groote genegenheid toegedragen en bescherming verleend. De Dynastie van Oranje was hun ook niet vreemd. Immers er waren nog poorters te Turnhout die Hendrik van Nassau, heer van Breda, Diest, en vianden hadden gekend. Hendrik huwde Claude de Chalons prinses van Oranje. Keizer Karel V, na de verwoesting en den vrouwenroof der vrijheid, benoemde hem bij opene brieven, geteekend in de stad Barceloniën, den laatsten dag van maart 1508 kastelein en bewaarder van der Borcht van Turnhout, met eene jaarwedde van honderd blaauwe kroonen, ander rechten, baten en profijten, een stuk land met den bogaard van een klein warandeken en een bunder bosch op Grootenhout (Gielschbosch).

DATUM der KOMST.	OMSCHRIJVING DER GELOGEERDE TROEPEN EN ANDERE.	Verteerde Kosten TEN LASTE DER VRYHEID.
3 Augusti	en het vendel van Clerck, waer af de verteerde kosten by schepenen der vryheid zyn opgenomen ten beloope van . . . . . Id. te Schoonbroeck onder Turnhout, drie vendelen Wahlen van het regiment van Mr Dehorges daer over luitenant af was De Floyoy; nog op den zelve dag gekomen van het zelve regiment te Oud-Turnhout, twee vendelen, en daer op den 4 ^e augusti binnen de vryheid gekomen van Schoonbroeck en Oud Turnhout en van daer omtrent zeven vendelen	21529. 2 st
9 id.	Id. van Bergen op Zoom binnen de vryheid twee vendelen knechten van het regiment Focker	1763. 11 st 1 loort
31 Octobre	Id. in Turnhout een vendel <i>franchoyzen</i> daer kapitein af was Mr Duran; daer na nog een vendel <i>franchoyzen</i> op 8 november daar af kapitein was Mr Pareuille en daerna dezelve vendelen weder om gekomen	7803. 9 st
19 en 22 November	Id. binnen de vryheid en op de gehuchten twee vendelen van het regiment van den Graaf Bossu, daer af de kapiteinen waren Schull en Scherpenseel	3870. 16 st 1 bl.

DATUM der KOMST.	OMSCHRIJVING DER GELOGEERDE TROEPEN EN ANDERE.	Verteerde Kosten TEN LASTE DER VRYHEID.
	om er gemonsterd te worden . . . . . Voor haver, hooi en strooi voor de paarden van den Graaf en voor een geschenk aen den Luitenant van den Kapitein Scherpenseel om uit de vryheid te houden zeker knechten	2535. 10 st 3 bl. 109. 18 st
<p align="center">Van de gedane vereeringen en geschenken, ter aanbeveling en om de vryheid Turnhout van onheilen en lasten zoo veel mogelijk te vrijwaren zullen wij aanhalen :</p> <p align="right">Hiervoor betaald</p>		
	Aan hopman Nicolaes om twee vendelen Duitschen uit de vryheid te doen vertrekken.	[rinsguldens 16. 6 st.
	» Matthys Aerts om te lossen uit handen van Spaansche ruiteren die Jeroom Verscheps, Hendrik Vanroie, Jan Van Schaluinen en meer andere burgeren hadden gevangen en zijn huis geplunderd.	10. » »
	» Hendrik Vanroie voor verteerde kosten door vele poorters der vryheid voor het vervolgen van de vrijbueters die de Secretaris met geweld gevangen hadden genomen, onder voorwendsel van hem in de bosschen en de velden te knevelen	8. 4 st.
	» Jan Cantforts 92 gulden die hij aan de vryheid geleend had om daarmee te betalen de verteerde kosten, die een groot getal vrijbueters onder den kapitein Battes, welke den secretaris ten onrechte gevangen hadden, en daarom hebben moeten los laten	92. » »

	Hiervoor betaald [rinsguldens]
Aan Huybrecht Coeex in mindernis van meerder sommen bij Christiaan Baers, Stadhouders te Breda Verschoten voor de vrijheid aan Balthazar Van de Putte, kapitein van de vrijbuiters	6. 8 st.
» Jeroom Verscheps voor het leenen van een paard van Jan Lynen om naar Maastricht te rijden om het Spaansch leger hier te doen vertrekken	10. » »
» Philippus Nuyens voor specerijen, brood enz. geleverd aan den hofmeester van de gravin Jan en Willem Van Nassau, die ten huize van den Schout gelogeerd waren	46. 7 st.
» Goossen Verscheps voor hamel rundsvleesch, crauweien en bier id	123. 8 st.
» Id. voor 187 pond hamelen vleesch aan 4 1/2 stuiver het pond, 118 pond rundsvleesch aan eenen braspenning het pond, 94 ketelen bier aan 5 st. voor lardeer spek en schaaps crauweien voor vs. hofmeester	47. 10 1/4 st.
» Dyeriek voor vs. hofmeester	5. »
» 22 ruiters van kapitein Michiel en eenige van Alonzo Lopes die de vrijheid doortrokken	10. 16 st.
» Adriana Robyns, Alias Coenen, voor geleverden visch ten huize van den Schout tot onderhoud van den hofmeester van den graaf Van Swertsenborch en van de zonen van den graaf Van Nassau	9. 8. st.
» Dielis de Momboire voor 89 potten wijn ten zinnen huize gehaald en gedragen in den Engel ten verzoeken en begeerte van Charlewits ritmeester van zeker zwarte ruiters der Staten	33. 7. st.
» Jaspar Styne voor bier, brood en vleesch tot behoef van 17 soldaten van het regiment van Lazarus Smolderen Colonel van een regiment duitsche knechten 12 en 18 october.	1.
» Cornelis Loyex voor 51 ellen lijnen laken aan twee kapiteinen geschonken	123. 18 st.

	Hiervoor betaald [rinsguldens]
Van voor 2 koppelen patrijzen 7 stuivers en voor een koppel sneppen 5 stuivers 12 november.	0. 12 st.
Aan den kapitein Brisot, Venderik van de kompanie van kapitein Duraye voor aler de kompanie wilde vertrekken geschonken 33 ellen sijn lijnwaad, een paar gemzenboxen met fluweel gevoerd en een paar merbuzen (leere broeken en waterlaarzen) enz.	66. 6 st.
» de luitenant van kapitein Scholl voor een wagen	0 33 st.
» de fourier van Mr Van Weerdenbosch	3. 4 st.
» het veldwif van het vendel van den graaf van Bossu vier hollandsche daalders	6. 3 st.
» den Trompetter van Mr Van Cuyningen reizende voor vrijheidszaken naar Antwerpen	12. 19. 1 oord.
» voor een hamel 15 november.	3. 18 st.
» De fourier van de kompanie van kapitein Darville komende van Wouw twee hollandsche daalders, om de kompanie uit de vrijheid te weiren en des niet te min is deze er gelogeerd geweest	3. 4 st.
» de kapitein Marrin zes hollandsche daalders, de Venderik twee daalders en aan den kwartiermeester een daalder aler de kompanie heeft willen vertrekken.	
» De zelve kompanie wedergekomen zijnde om te logeren, zoo heeft de vrijheid aler ze wilde vertrekken moeten geven aan de voornoemde officieren 37 1/2 daalders etc.; en aan drie soldaten die de brieven van den Prins van Oranje brachten met bevel dat ze moesten vertrekken te zamen 14 december.	105 gl. 6 st. 1 oord.
» Mechtelt Van de Venne in den Engel voor twee ruinparden, die de vrijheid had gekocht tot recommandatie van de vrijheid aan Mr Vanlokem,	

de zoon van Mr Van Boxel, en nog zestien rinsguldens van een half aam wijns aan Mr Van Weerdenbosch geschonken, om dat hij zekere vendelen knechten door de vrijheid deed trekken zonder last te zamen

Hiervoor betaald
[rinsguldens:

24 december.

205. » »

Aan den Grave Van Bossu geschonken een koppel kapuinen nog eenen haas aan Cornelius Lanschots voor zeker vacatiën voor de vrijheid gedaan te Antwerpen, Gheel Thielen en andere plaatsen

3. 10 st.

In de maand December werd er door een persoon, van eene der bijzonderste burger familiën der vrijheid, eenen doodslag op een ander burger, Mathys Van Loenhout, gepleegd. Om den misdadigen aan het gerecht niet te moeten overleveren, werd er een verzoeningsakt, dien wij in de bijdragen Litt^a A mededeelen, voor schepenen van Turnhout opgemaakt.

Door de tusschenkomst van schepenen, en Mr Laurenty, pastoor van St Pieterskerk en landdeken van Herenthals, werd er tusschen den misdadigen, den vader en vrienden van den overleden en *arbitres* (keerluiden) overeengekomen, en bij voornoemden akt bedongen:

Dat den misdadige, ter eere Gods en in beternis der misdaad, schuldig en gehouden was te doen, op eenen zondag of heiligendag, binnen St Peeterskerk, met opene deuren, voor den noen, in het openbaar, een ootmoedig voetgeval, blootshoofds, hervoets, in zijn lijne kleederen, hebbende in zijne gevouwene handen in teeken van ootmoedigheid een strooijen halm, en daarna nemen ootmoediglijk van de moetzondere zoo dat behoort.

Dat de misdadige daar en boven in de voornoemde kerk tot laafnis der ziele van den afliesvigen zal doen celebreeeren een uitvaart, en daar toe nog een dertigste, alles zonder kost of last van den overledenen of zijne kinderen.

Dat de misdadige, tot behoef en onderhoud van de onmondige kinderen van den afliesvigen, zal geven in handen van de keersluiden (*arbiters*) de somme van vijftig zoengulden eens, elken zoengulden gerekend aan tien stuivers, in drie betalingen binnen het jaar van 17 weken tot 17 weken.

Dat de misdadige zijne woning binnen den tijd van zes achtereenvolgende jaren niet zal mogen hebben, in de vier principaalste best geweegde straten der vrijheid, maar wel in andere straten en plaatsen, behoudens dat hij gedurende het leven van Jacob Van Loenhout, nooit zal mogen wonen in de Kortestraat (papenstraatje).

Dat de misdadige daar en boven nog gehouden zal zijn, den voornoemden Jacob, zijn kinderen, vrienden en magen, altijd in alle herbergen, straten en andere plaatsen, zoo zeer te vermijden en uit de oogen te gaan, als het in eeniger manieren mogelijk zou wezen.

En dat voor de betaling der vijftig zoengulden, elk in 't bijzonder borg bleven, de heeren Adriaan Van den Bie-straten, Cornelis Colkes hans Theeus, en Cornelis Loycx.

De eerstgenoemde voorwaarden werd den 27 December, vrijdags (3^{den} Kersdag) in St Peeters kerk te Turnhout volbracht.

1677.

De toestand der Vrijheid was droevig. De ziekte den rooden loop, en den duren tijd, waarvan wij het verledene jaar gewaagden, hadden eene groote armoede veroorzaakt; de granen van 1676 waren door gebrek aan werklieden niet bij tijd gezaaid, gemaaid, of ingeschuurd, en gedeeltelijk op het veld bedorven. Dit had de duurte der levensmiddelen nog al merkelyk verergerd.

Van den beginne van het jaar trachtten de Prelaten en de Edelen, de twee eerste Staten des lands, alle voorzorgen te nemen, om den Franschen te keer te gaan, verder onheilen te voorkomen, en het behoud der provinciën te verzekeren. Zij beschreven op het voorstel van den Gouverneur generaal, den 28 Januari de *gecoitteerden* des lands den 5 Februari te Brussel bij een, om 's anderendaags op het Stadhuis ten 9 ure, te raad plegen en te besluiten eene voorafgaande betaling op de *subsidie* van het loopende jaar te doen.

Voormelden brief, die aan den hoofdschout was gezonden, luidde:

Eersaemen goeden heere Vrient:

De sorghe die wy altyt gedraegen hebben omme dese provincien te beschudden van alle onheylē soo ware als ons mogelyck is geweest mitsgaders omme den dienst van Syne Majesteyt te voorder naer cracht en macht der selve provincien zyn d'oorsaeke gheweest van den heysch van d'anticipatie die't verleden jaere geslothen is geweest tot sulcke voordeel van de quartierē, merckelyck deghene van Antwerpen, dat de selve by dyen middel syn besclut van vscheyde ongevallen en waer

door de selve hun voorts hebben gheredresseerd onder veele saecken die van hun waeren affghevordert in prejudicie van de bespreckselē waer op de selve anticipatie is geconsenteert gheweest ende alsoo deselve redenen nu teghenwoordelyck noch stercker militeren als int voorleden jaer, tsy dat men regard nemen op den hoogsten dienst die aen Syne Majesteyt nu meer als oycet can gedaen worden, ten dat men considerere de swaere accidenten die staen te gheschieded ofte t'overcomen ten sy door een merckelycke secours van penningen de militairen connen becomen hunne subsistentie en by dien middel gheprevenicert worden de desorders die andersints ghechaepen syn te volgen. Soo ist dat ingevolghē de beste propositie van Syne Eccelenti aen ons gedaen in de gewoonlycke forme tot een notabel subsidie en tot anticipatie van dyen Ul sal ghelieven nyet naer te laeten syn quartier dadelyck te beschryven en vant selve te besorghen behoorlycke commissie en genoegsaeme authorisatie om comparerende binnen dese stadt Brussel den vyftiden der toecomende maendt february s'anderen daechs smorgens met onse ghedeputeerde in hunne vgaderinghe op den stadthuyse ten negen uren voornoen te concerten en besluiten eene anticipatie op het subsidie van dit loopende jaer en nyet twyfelende aen dese overcompste met eene intentie en last van te doen en wterste effort omme alsnu te betoonen dat men Syne Maj' en de conservatie deser provincie in desen lesten nauwen noodt ten hoogsten is ter hertten nemende. Wenschen ondertusschen ceersamen goeden heere en vrient dat ons heere Godt sy met Ul.

Gheschreven binnen Brussel den 28 January 1677.

De Prelaeten en Edelen presenterende de twee eerste Staeten van desen lande en Hertogdomme van Brabant,

(Get) J. BLANCHE.

Den 3 februarri besloten de gecoiteerden van het land van Turnhout op dezen brief den hoofdschout naar Brussel te zenden om met de andere gedeputeerden hierover te beramen.

Op den zelfden dag gaf de hoofdschout aan de regeering van Turnhout te kennen, dat de schepenkeus, die volgens ouder gewoonte op den eersten werkdag na

O. L. V. Lichtemisdag geschiedde, niet kon plaats hebben, als zijnde de lijst van de oude en nieuwe schepenen, per post toegezonden aan H. H. de Hertogin Van Zimmeren (alsdan te Crytznacht in Duitschland) om twee schepenen uit de 14 voorgedragene personen, te kiezen, niet terug, en waarschijnlijk niet besteld waren. H. H. had het recht van eerst twee schepenen te verkiezen. Van de 12 overige werden er dan nog vijf schepenen en 7 gezworenen verkozen; zoo dat er waren zeven schepenen en zeven gezworenen die het bestuur te Turnhout vertegenwoordigden.

Na zijne wederkomst gaf den hoofdschout den 13 februari verslag over zijne hervarentheid te Brussel en deelde het volgende besluit mede aan de gecoitteerde van het land Turnhout.

« Alsoo by myne heeren de twee ierste staeten van desen lande en hertogdomme van Brabant voor soo veele hun aengaet is geresolveert ten dienste van Syne Majesteyt eene subsidie van ses hondert duysent guldens te vinden d'eene hellicht op den voet van d'ordinarisse beden, ende d'oude augmentatie der selver, ende d'ander hellicht op den voet van d'imposten, ende by provisie te vinden by convocatie van hoofd officieren van den platte lande, op den voet, maniere en conditien besproken by de vs. twee ierste staeten en provisionelyck aengenomen en toegestaan by acte van auticipatie van SEx. en dyensvolgens vsocht synde van seven hoofd officieren van't qtier van Antwerpen daer toe behooren enz. enz. »

(De zeven kwartieren van Antwerpen stonden deze gevraagde subsidie van 600000 gulden toe, den 7 febr. 1677, onder bedinging van in het jaar in geen last van legerwagens, pionniers en ceurlingen fouragien of andersins bedacht of onbedacht te worden betrokken.)

De heeren hoofdschout en raad Pauly hadden deze conventie bijgetreden in naam van het land van Turnhout te Brussel.

Er was in de vergadering aldaar ook besloten van 14 à 1500 gulden door de gelijke kwartieren aan zekere vrienden te vereeren voor bewezene diensten.

De advokaat Vandenbroeck kreeg voor verschotene gelden voor de kwartieren 133 guldens.

In de voorgemelde subsidie van 600000 guldens moest het kwartier van Turnhout 15000 guldens bijbrengen en werd verdeeld als volgt :

Turnhout	gl. 5296.17 1/2
Arendonck	1313.15
Weelde	768.15
Poppel	768.15
Ravels	477.10
Wecheldersande	478.15
Lille	896. 5
Gierle	1044. 7 1/2
Baerlehertog	548. 2 1/2
Merxplas	741.17 1/2
Vosselaer en Beersse	881.14 1/2
Rumpst	1118.15
Boom	664. 7 1/2
	<hr/>
	15000.00

Den 14^e der zelfde maand werd er eene ordonnantie van de Turnhoutsche welhouderen uitgegeven, die wij onder bijdrage Litt^a B doen kennen, tot bekoming van de betaling der kerken rechten van de lijken, die het verleden jaar bij nacht, tijdens de besmettelijke ziekte den rooden loop waren begraven, zonder kennis van de kerkmeesters.

Ordonnantie raeckende het begraven der dooden bij nachte, mits de contatiouse siekte de welke niet betaelt en hebben, de kerkerchten.

Alsoo men ondervindt dat er eenige lycken begraven by nachte mits

de contagiense sieckte aen de kerckmeesters deser Vryheyd Turnhout niet en worden overgebracht ende oversulcx in foute blyven te betaelen de kerckenrechten tot groote prejuditie van de selve kercke soo wort mits dese by myne Eerw. heeren die schoutet ende schepenen deser voorschreyen Vryheyd wel expresselyck geboden aen alle de erfgenamen der overledenen die hunne afgestorven noch ter tyt aen kerckmeesters niet te kennen gegeven en hebben dat sy tselve sullen hebben over te brengen op peene van drye guldens aen de gebreckelycke te vhaelen. Actum in Collegio dominorum desen 14^{den} febr. 1677.

(Get). G. PROOST.

Wij laten hierna ook eene zonderlinge ordonnantie volgen van dezelve wethouderen, den 21° der genoemde maand opgemaakt en afgekondigd, dewelke kon men ze hedendaags nog uitvoeren, zonder 's lands wetten tegen te streven, zekerlijk groote misbruiken zou doen verminderen :

Deze luidde :

Ordonnantie rackende de ermmen leevende van de taeffele van den heyligen Geest deser Vryheyd.

Alsoo men verstaet ende by experientie bevint datter verscheyde persoonen met hunne vrouwen en kinderen leevende van de proeve ende caritaten van den heyligen Geest en huysarmen deser Vryheyd hun vervoorderen op sondagen en heylige dagen ende andere dage te gaen sitten drincken in de herbergen intrekkende verteerende alsoo hun gelt tgeene de selve weeckelyck syn winnende sonder aen hunne vrouwen tot onderhout iet te geeven maer lactende middelerteyt de selve ende hunne kinderen thuys van honger en commer vergaen jae soodanichlyck dat sy hun betrouwen dat de selve vrouwen en kinderen gelyck souden en moeten onderhouden worden door den heyligen Geestmeesters ende Almoesseniers tot groote confusie en prejudicie van dese Vryheyd. Om waer inne te versien soo wort by myne Eerw. heeren die Schoutet en Scheepenen deser Stat en Vryheyd Turnhout wel expresselyck verboden aen alle de geene die hun genceeren met herberge te houden datsey dusdanige persoonen niet en sullen tollereen in hunne huysen om te laeten sitten drincken op peene van ses guldens ende geene die sullen sitten drincken en waervan de ken-

nisse aen myne vs. heeren gecomen sal weesen sullen geset worden in den dieffcuyl te water ende te brooden voor den tyt van acht dagen en bovendien geprieveert worden van hunne ordonarissee proeve.

Wort insgelyckx by experiensie bevonden, datter verscheyde groote persoonen soo mans als vrouwen te luye om te wercken hun daeghlycx begeeven aen de goede liedens deuren biddende om een aelmoese daer sey nochtans anders soude connen geraken soo wort oock verboden dat niemant aan dusdanige persoonen iet sal vermogen te geeven op peene van igelycke ses guldens ende sullen dusdanige manspersoonen tsy getroude en ongetroude opgenomen ende gelevert worden binnen Brussel ten dienste van Seyne Majesteyt, en de vrouwepersoonen sullen gestelt worden in den dieffcuyl tewater ende tebroode.

Actum in Collegio dominorum desen 21 febr. 1677.

Gepubliceert ter puyen aff ten overstont van den heere Schoutet en Scheepenen die ut sup.

(Get) G. PROOST.

Op 28 februari werd de volgende oude ordonnantie andermaal gepubliceert.

Diverssche poincten ende ordonnantie van vissch, harinch ende boexharine ende den visschvercoopers.

Daer wort expresselyck geboden van wegghen Schouteth, ende Scheepenen der Stadt en Vryheyd van Turnhout, dat niemant egeenders handen dootvisch, harinch, oft boxherinch en sal vercoopen sonder die keurmeesters daer ierst toegehaelt op pene van xlii stuyvers daer aen telcker maelen te verbeuren.

Dat oock niemant een vat harinckx op slaen en sal sonder die keurmeesteren daer ierst toe gehaelt te hebben om te keuren op pene xlii stuyvers daer aen te verbeuren.

Item dat niemant egheender hande vissch te merkt brengen en sal die elderwaerts ter anderen plaetsschen wederseght is op pene van dry gulden daer aen te verbueren, ende ter correctien van den Schouteth ende Scheepenen, ende hier aff sal een iegelyck moeghen overhoiren aen de heylighen.

Item soo wie alhier eenighen zeevisch brengt om te vercoopen, die sal synen visch, op eenen dach allemacle op ter merckt brengen ende de keurmeesters laeten sien ende keuren, sonder eenighen visch binnen

den huise te houdene oft te versteekene, noch by hun in manden te houdene op te verbuerte van telcker reyse dry guldens, ende ter correctien van den schouteth, ende schepenen, ende soo wes iemandt ten ersten verthoon in den keurdach ende tot dyen niet al offen vercoopt, ende des anderen daeghs voorts wil vercoopen sal des alsdan wederomme by den keurmeesteren op een nieuws laeten keuren op gelycke peñe sonder iet als vooren achter te houden.

Item dat alle de ghene die hun geneeren met visch vercoopen gehouden sullen syn een eegheen vischwater men ter stracte waerts vuyt te sieten, doen oft laeten loopen in eenighe maenieren op pene van XLII stuyvers telkens daer aen te verbueren.

Item dat alle de gheene die met visch alhyer omme gaen willen sullen allen jaere in den beginne van den vasten den eedt doen in handen des heeren schouteth, den visch ter bancke te brengen, ende te vercoopen ter ordonnantie van de keurmeesteren, op welcken eedt die keurmeesteren de selve visch vercoopers allen het jaer doore sullen mogen calengieren, ende doen maenen alsoo dickwils alst hun gelieven sal, ende soo wie hier inne weygerachtich valt sal verbueren drye guldens.

Item dat een iegelyck die vettewaerye tsy vleeschhouders, vischvercoopers, ende allen andere pennewerdende met gewichte vercoopende sal houden der vryheyt geteekent gewichte op ses guldens daer aen te verbueren, ende soo waer men die gewichte te cleyne vindt, die sal men ontwee slaen, ende sullen die daer aen verbuert hebben ses guldens van elcken gewichte, ende nochtans staen ter arbitrale correctie van den schouteth ende schepenen naer gelegentheyt der valschiteyt oft bedroch, daer meede gebruyckt ende misbruyckt hebbende.

Item soo waer men een waege vindt die niet gelyck en gaet die sal verbueren een half liber.

Op den 10^e maart besloot men op den brief van den Gouverneur generaal van den 5^e Maart (1) wegens het koo- pen en leveren van 400 paarden, dat de hoofdschout en de raad Pauly, vrijdags tegen den avond, zich zouden laten vinden te Antwerpen, en van daar naar Brussel vertrekken om aan Z. Ex. te betoogen de onmogelijkheid van het op-

(1) Zie bijdrage Litt. B.

brengen der geeischte paarden, en hem te bidden van dit kwartier te verschoonen met het opbrengen hunner *quote* in de toegestane *anticipatie*, en hem te zeggen dat zij hun uiterste best zouden doen om zoó veel paarden te bekomen, als het mogelijk zoude wezen.

Bij brieve van den Gouverneur generaal, Hertog de Villa-Hermosa, dd. 7 maart, die wij onder Litt. C mededeelen, werden de *gecoitteerden* van de zeven kwartieren van Antwerpen aangemaand, ten einde alle middelen te gebruiken om de inzichten van 'slands vijanden tegen te gaan; van de twee eerste betalingen der voorgemelde toegestane *subsidie* te doen, tegen eenen interest van 6 1/4 % of minder als het mogelijk was. Hij beloofde dat het bedrag hier van op de derde en laatste subsidie, met de helft van de som voor de gekochte paarden, die Z. Ex. had gevraagd, zoude worden gekort.

De *gecommitteerden* van het land van Turnhout besloten hierop, den 11^e derzelfde maand van tot gemeenen last de *sauvegardes* of ontlastingsakten te handhaven, en de som van 500 Patacons te gebruiken ten meesten voordeel van het kwartier.

Ten dien einde gelastten zij den hoofdschout, den raad Pauly en den schout van Lille alsmede dien van Gierle, Vos-selaer en Beersse, om te doen zoo als mondelings aan de-zelve was voorgehouden. (1)

Zoo als men ziet was de herneming van den oorlog nakend, en de krijgsverrichtingen waren voor het huis van Oosten-rijk rampspoedig, ter oorzake van het verlies van vele steden in Vlaanderen. Wij zullen nu de landelijke en rijks gebeurtenissen opvolgend, beschrijven :

(1) Zie bijdrage Litt. D.

Middelerwijl dat de prins van Oranje bezig was met in de Haeg te overleggen wat hij met zijne verbondenen zou ondernemen, vergaderde het fransch leger in de omstreken van Valencyn, Kamerijk en St Omer. De maarschalk van Luxemburg bezette dadelijk de eerste plaats, waar de koning naar toekwam om ze te overweldigen. Hij nam Valencijs stormenderhand in den 17^{en} Maart, na negen dagen beleg. Kamerijk gaf zich ook over, den negenden dag, zijnde 3 April, en het kasteel den 17^{den}. De Gouverneur die zich in het kasteel, eene der voornaamste sterkten der Nederlanden, met 4000 soldaten had opgesloten, gaf het over niettegenstaande het leger van den koning van Frankrijk zeer verzwakt was. Dezen vorst vernomen hebbende dat de geallieerden, met 35 duizend man, langs den kant der zeeplaatsen opkwamen, had den 6^{den} van die maand den maarschalk van Luxemburg, met zijne *mousquetaires*, Grenadiers te paard en acht bataillons voetknechten afgezonden, om het leger van zijn broeder den Hertog van Orleans, die St Omer belegerde te versterken. De prins van Oranje die tot onderstand van deze stad was aangekomen, werd door den hertog van Orleans den 21 april aangetast bij Cassel, alwaar een hardnekkig gevecht plaats had, dat nogtans maar twee uren duurde. De geallieerden kregen er de nederlaag, en de maarschalk van Luxemburg vervolgde hun tot in den nacht. Drie duizend mannen van de geallieerden bleven er op het slagveld, en verloren 13 stukken kanon, twee mortiers met alle krijgsvoorraad en 2500 gevangenen.

De Franschen ofschoon overwinnaars, lieten er ook 3000 man zonder de krijgsgeslagen, waaronder men vele personen van groot aanzien telde. De winst van dezen veldslag had voor gevolg de inbezitting van St Omer, welke den zelfden dag zich overgaf.

Deze overwinningen door het huis van Bourbon, verwekten de jalousie van het Engelsch parlement wiens medewerking de geallieerden niet nalieten van te verzoeken. Spanje geloofde dat de Nederlanden verloren waren; omdat de troepen niet meer volgens gewoonte wederstand boden, maakte een traktaat met den keizer voor den afstand van de stad en de provincie Luxemburg, dat voor hem beter gelegen was om zich tegen de aanvallen der Franschen te verdedigen, en welke schenen langst dien kant te poogen om eenen weg op Duitschland te banen. Dit traktaat werd gemaakt, aangenomen en uitgevoerd in de maand April.

Karel V Hertog van Loreinen, die in Duitschland aan het hoofd van een machtig leger was, deed al wat mogelijk was, om de macht der fransche troepen naar dien kant te trekken, en de tochten van den prins van Oranje te vergemakkelijken, die deze langs eenen tegenovergestelden kant wilde doen; maar de Maarschalk de Crequi verijdelde de inzichten van den Hertog, en intusschentijd dat de prins het beleg van Charleroi wilde ondernemen, werd hem zulks door den maarschalk van Luxemburg belet. De Crequi had in tusschentijd den hertog van Loreinen vrij wat te doen gegeven. De Franschen overmeesterden Freiburg, met zijne sterkte den 14 9^{ber}, en drie weken daar na de stad St Guilain.

Op 4 Juli was de maarschalk de Nouailles in Spanje, in den Ampurdan getrokken om de sterkte Roses te belegeren. De graaf de Monterai die zich over zijn gehouden gedrag in Vlaanderen ontschuldigd had, werd er door de koningin-regente naar toegezonden, om het inzicht der Franschen te beletten; hetwelk tot een bloedig gevecht aanleiding gaf.

En daar Roses eene sterkte van belang was, verweerde de Monterai zich dapper, en om de fout die hij in Vlaanderen had begaan te verbeteren, dwong hij de Franschen het

beleg op te breken, doch hij verloor er nagenoeg 3500 man.

De maarschalk keerde met weinige verliezen naar Rousillon weder, terwijl de Monterai den roem had niet alleen van hem vervolgt, en gevochten te hebben maar ook met eene kleine macht den maarschalk had gedwongen, gedurende den nacht op te breken.

Ondertusschen dat dit gebeurde, zullen wij in 't voorbijgaande zeggen dat het getal ontevredene Hongaren zeer aangegrocid was, wilde deze een republiek tot stand brengen, het welk aan keizer Leopold, en aan zijn geheelen raad onrusting gaf, welke om te beletten dat de Hongaren hun doel bereikten, de keizer aanrieden van een derde huwelijk aangegaan met de prinses Eleonora Magdalena (1) dochter van Philippus Guilielmus hertog van Neubourg. De huwelijksplechtigheid had plaats te Passau den 14 X^{ber} 1677 in de tegenwoordigheid van den hertog, de hertogin en hunne twee zonen. Alhoewel deze huwelijksverbintenis buitengewone feesten in geheel Duitschland op een ander tijd zoude hebben veroorzaakt, werd er deswegens weinig gedaan, ter oorzake dat Leopold gedwongen was den oorlog tegen de Hongaren en de Franschen te voeren die overal voortgang deden. Overigens was het spaansch hof met zamenzweringen bedreigd; de eene hield het met de koningin-regente, en de andere met Don Juan, welke op het gedrag der ministers wisten in te brengen, dat zij zich lieten omkopen door de vijanden van het huis van Oostenrijk. De regente beschermde openlijk de Markies de Villa-Sierra, haren eersten minister, waaruit de zamenzwering voordeel putte.

Niettegenstaande dat de koning verlangde Don Juan aan het hof te behouden, dwong de koningin in accoord met

(1) Een Turnhoutse met name Pauly, aalmoessenier aan het keizerlijk hof was haar biechtvader.

hare gunstelingen zijnde, dezen vorst Madrid te verlaten en naar Arragon te zenden met den titel van onderkoning van dit rijk. Eindelijk de grooten waren niet te vreden over het gezag der gunstelingen van de koningin en morden openlijk. Men spande tegen hem te zamen en vernietigden ten volle den invloed van Villa-Sierra die de andere ondersteunde. De gene die in voordeel van Don Juan werkten, hielden verschillende conferentiën en zonden hem er den uitslag van. Ville-Sierra van zijnen kant stelde alles in het werk om zijnen invloed niet te verliezen met zich van het gezag des konings te bedienen en zijn ambt te behouden (in weerwil van de zamenspanning der grooten, van Don Juan en van den Kardinaal van Arragon, dewelke zich voordien broeder van den koning hadden verklaard.) Nogtans Villa-Sierra om zijne vijanden te bevredigen, matigde zijnen hoogmoed, met hun onderdanigheid te bewijzen, doch zijn gedrag was nutteloos, vermits men beweerde dat hij het hof moest verlaten, hetwelk hij dadelijk deed. Ter zelve tijd werden al degene welke hij had gebannen terug geroepen, en toegelaten voor genadegunst 's konings hand te kussen. Vervolgens schreef Karel II een brief aan Don Juan, met bevel van dadelijk aan het hof weder te komen om hem in de bestiering van zijn rijk te helpen. Op dit bevel vertrok Don Juan van Saragossa aan het hoofd van 3 à 4000 man; de koning verklaarde hem openbaarlijk bij zijne aankomst zijnen eersten minister; zoo haast dezen bezit van zijn ambt had genomen, zond hij soldaten om Villa-Sierra in het klooster *l'Escorial* gevangen te nemen, terwijl de koning aan de koningin zijne moeder liet weten, dat zij, zonder zijne bevelen, niet uit haar vertrek mocht gaan, het welke de koningin uitnemende verwonderde, Don Juan die al te wel wist, dat de koningin alles in het werk zoude stellen om te wederhouden of te verzachten de

ongenade die op haren gunsteling ging vallen, bood dadelijk een verzoekschrift aan om Villa-Sierra in zekerheid te stellen, ten einde zijn gedrag te onderzoeken en de klachten tegen hem van de verbitterde volkeren over zijne trouwloosheid te bevredigen, het gene hun werd toegestaan. Don Juan vertrok daarna uit Madrid met den koning, om geene gelegenheid aan de koningin te geven, om dien man welke schuldig was, voor te spreken.

De koningin van het vertrek haars zoons en van Don Juan onderricht, werd zoodanig bedroefd dat zij er van in bezwijming viel. De hertog de Medina Coeli welke aan het hoofd van 400 ruiters den Markies de Villa-Sierra in hechtenis had genomen, vondt bij hem onnoemelijke sommen in goud en in zilver. Deze ontdekking maakte dezen minister meer dan ooit schuldig, en om meerder overtuiging van zijne geldafpersingen te hebben, gaf men een edict uit, bij hetwelk men beval aan al degene die eenige kennis hadden van de daden van genoemden Minister het op straf van het leven moesten komen overbrengen, Karel gebood aan al de Staatsraden van op al de registers den naam de Villa-Sierra te doen verdwijnen.

De koningin die hem steeds beschermde kreeg bevel van het hof te verlaten en te Toléde te verblijven, hetgeen aan iedereen dien tijd vreemd voorkwam, terwijl men wist dat de koning alle eerbied voor zijne moeder had. Men verbande ter zelve tijd alle de aanhangers van den Markies, en Don Juan vernietigde bij een edict alle de giften die de koning aan dezen gunsteling had gedaan alsmede de titels waarmede hij hem had vereerd, hem tevens onwaardig verklaarende met bevel van tegen hem met alle gestrongheid volgens de wetten te handelen.

Het proces van dezen Minister tot het uiterste gebracht

zijnde, deed de Paus Innocentius groote klachten aan den koning ten aanzien men den markies de Villa-Sierra, zonder acht te slaan op de voorrechten der Kerk uit een klooster had weggevoerd. Z. H. vergezelde deze klachten met een vloekvonnis der roomsche Kerk tegen den koning en alwie aan de genoemde gevangneming en uitvoering had deel genomen. Don Juan gebelgd over de handelwijze van den H. Vader tegen Z. M. wilde dezen vorst overreden, om een leger naar Roomen te zenden, ten einde den Paus te verplichten voormeld vonnis te vernietigen; maar Karel die een goedaardige en Godvreezende vorst was, stelde zich hier tegen, en willende de breve van den Paus eerbiedigen deed den gevangen ter zelve plaats brengen waar hij in hechtenis was genomen.

Sedert de ongenade van Villa-Sierra, verkreeg Don Juan alle gunst van den koning, en had den eersten rang in alle de openbare vergaderingen van de grooten des rijks. Hij zette zich bij den koning onder den *dais* op een fluweelen kussen; eer die nog niet aan de onwettige zonen van de koningen van Spanje was toegestaan geworden. De koningin ofschoon niet bij haar zoon, bleef er van geacht, en dezen vorst zond jaarlijks op St Annadag een merkwaardig geschenk in het gouvernement van Toléde hetwelk H. M. van den koning had verworven.

Middelerwijl dat het voorgemelde plaats greep huwde, de Prins van Oranje de oudste dochter van den hertog van Yorck, welke de vermoedelijke erfgename van de kroon van Engeland was. Dit huwelijk deed dadelijk eene verandering in de zaken ontstaan en verplichte den koning van Frankrijk zijne eischen voor het sluiten van den vrede te verminderen. Nogtans daar deze vorst niet wilde besluiten af te zien van hetgene men hem vroeg, liet hij de beslis-

sing over zijne eischen aan het lot der wapenen over.

Deze weigering gaf aanleiding tot een verbond tusschen Engeland en Holland dat den 16 Jan. 1678 werd geteekend.

Thans zullen wij het verhaal van de plaatselijke gebeurtenissen, te beginnen met 22 Maart hernemen.

Op den 22 Maart besloten de officieren, regeerders der Stad en Vrijheid, lande en kwarlier van Turnhout, op het verslag en vertoog van den hoofdschout, betrekkelijk de levering van de gevraagde 400 paarden aan de zeven kwartieren dat, ofschoon zij altijd ijverig en bereid geweest zijn voor den dienst van Z. M., bedroefd waren te doen kennen, dat het kwarter van Turnhout tot de uiterste armoede was gekomen, zoo wel door de gewezen ziekte (den rooden loop) als door het misgewas van graan, heen en weder-trekkende troepen, als van wezenlijke logering van hollandsch krijgsvolk en dagelijksche voorvallende lasten. Nogtans dat zij om te toonen dat zij ijverige onderdanen van Z. M. waren, hun aandeel in het getal van 300 paarden, binnen den tijd van 14 dagen aan Z. Exc. zouden aanbieden, mits te genieten de voorwaarden aan de kwartieren van Rhijen, Arckel en Santhoven toegestaan enz. (1)

Als een gevolg aan de vorige beslissing besloten dezelve den 24^e derzelfde maand, dat de paarden die alreeds door Jan Borghmans waren gekocht op het aanschrijven van den heer Advokaat Vandenbroeck aan ZExc. zouden worden geleverd door de bemiddeling van den hoofdschout en den raad Pauly, welke Borghmans met hun zoude mede nemen.

Deze en later geleverde paarden kosten aan het kwartier van Turnhout 3278 gulden 17 st.

Men had bij de tweede aflevering die te Herenthals plaats

(1) Zie bijdrage Litt^a E.

had, voor redenen aan den luitenant generaal Aguorto een paard vereerd dat men voor 70 pattacons had gekocht.

Op 1 April werd den heer Theodoor Clymans als stads doctoer aangesteld, in vervanging van wijlen doctoer Lanschots, met een jaarwedde van 60 gulden.

Daar er eene fransche krijgsbende van 500 man sterk in de vrijheid was gekomen, gelukte het de wethouderen van den bevelhebber derzelve met eene vereering van geld over te halen om Turnhout te verlaten en de dorpen van den landen geenen last aan te doen. *De gecoitteerden* besloten op 11 Mei van in eene eerstkomende zitting de verdeling der betaalde gelden en onkosten te maken, doch van het bedrag wordt geene melding gemaakt. (1)

Op den 28^e mei namen de wethouderen van Turnhout het ontslag aan van Jan Gayaert als orgel en beiaard speelder. Deze had dit ambt omtrent twintig jaren bediend, en zijn opvolger Adriaan Van Alphen werd genoemd op voorwaarde van aan Gaeyaert, zijn leven lang, of zoolang Van Alphen genoemd ambt zoude bedienen, uit te keeren pensioens gewijze eene som van 190 rinsguldens.

Om over den toestand van Turnhout een denkbeeld te hebben, en de vervaardheid der burgeren, van de knevelaars, soldaten en vagabonden, te beoordeelen laten wij hier na de volgende ordonnantie, die op 13 Juni werd afgekondigd, letterlijk volgen :

(1) Zie bijdrage Litt^a F.

Ordonnantie gemaect by schouteth en schepenen der poort van Turnhout waer naer de capiteynen van de vier wycken binnen de vs. vryheyt mitsgaeders ooc Oud-Turnhout, en die gehuchten respectie donder resorterende hen sullen voortaan reguleren int resisteren van de knevelaers, soldaten ende vagabonden daegelycx de vs. vryheyt overvallende.

In den eersten dat een ieder huysgesinne hun sal hebben te versien van roere piecque oft andere geweir dop den hondertsten manne oft capn. hen sal stellen binnen den tyde van acht dagen, op pene van drye guldens by den defaillant te verbueren en t'executeren by den heere oft capiteyn, dalf d'een deel ten behoef van den heere schouteth tweede van den capiteyn, en tleste van de wycke ende dat hem niemant en sal vervoorderen eenich geweir te leenen oft te ontleenen, op de pene van sesse guldens by elcken defaillant te vbeuren.

Item sal hem een iegelyck versien die op een roer is geseth, te hebben eenen goeden cruythoren, den selven met een vierendeel buspoyers en thien loyen, op de pene van dry gulden te bekeeren in drye deelen volgens den 1^e art.

Item soo wanneer de clocque alhier allarm wordt getrocken insgelycx de clock vuyt Out Turnhout en Oistoven sal een ieder terstonts met syn geweir dop den selven is geseth compareren ten huuse van synen capⁿ, op de pene van drye gulden te bekeeren d'een deel tot behoef van capⁿ ende d'ander twee deelen voor de gasten vant selve roth.

Ieder sal een ieder van de gasten syne capiteyn luetenant en ander-officieren, daer onder den selven is, moeten obedieren, ende in alles doen soo behooren sal, sonder tegens de selve te vringen, ofte weder-spannich te vallen op de pene van twelf gulden, te beheeren in drye deelen volgens d'eerste articel, ende noch den boven arbitraelyck gestraft te worden naer den eysch van de saecke.

Item sal den capⁿ en luetenant verantwoorden tgene by syne gasten sal worden gecommiteert, die welcke selve sullen mogen verhaelen op de gasten t'feyt committerende.

Item de capⁿ oft in absentie henne luetenanten sullen hun hebben te reguleren nae tgene hun sal worden geordoneert by de schouteth en schepenen.

Item oft ter iemander gequetst worden sal de selve cure gedragen

en betaelt worden by de vryheyt, ten waer tselve gebeurde by syne eygen fout.

Item een ieder van de gasten sal in syn huys ofte logies moeten hebben by der handt het geweir daer op hy is geseth.

Item als een capiteyn met syn volck sal vuytgeweest hebben, sal hebben van de vryheyt een vierendeel, halff oft heele tonne biers naer heysch van tyde en van de saecke, ter discretie van den schouteth en schepenen.

Item noch sal een iegelyck opsyn peert moeten sitten die daer bequaem toe is op die vbeurte van thien stuyvers elcke reyse als die clock allarm sal slaen behoudelyck dat de noot sulcx vereyscht, oft als den horen sal worden geblazen.

Item dat op de gehuchten geene ingesetenen en schepers oft knechten en sal mogen steecken eenige horens sonder noot op de pene van tweeveertich stuyers ende vbeurte van de horens.

Item sal ieder rotmeester gehouden wesen alle xiiii dagen, oft drye weken te gaen visiteren, het geweir van alle die gasten van syn rot wesende, en soo dickwils alst hun by schouteth schepenen oft capiteyn sal worden geordoneert en die bevonden sullen worden niet vsien te wesen van hunne nootelycke provisie als boven geordoneert is, en hun geweir omtrent te wesen sal verbeuren telcken reysse een gulden ten behoeve der gasten vant selve roth.

In dezelfde maand Juni werd zekeren Jan Wilants, alias Vlaminxken, met de koord aan de galg, in de Kommerdalen alhier, opgehangen, en zijne goederen verbeurd verklaard. Zijne huisvrouw Adriana Tempeleirs, alias Clotteniers, werd veroordeeld om in het gezicht van haren man, aan de galg, *geschavolteerd* te worden, en van dadelijk na de executie van den zelven gegeesseld en gebannen te worden uit de stad en lande van Turnhout voor den tijd van 12 jaren. Verder wanneer zij wederkeerde andermaal *geschavolteerd*, gegeesseld gebrandteekend en gebannen te worden voor altijd. (1)

(1) Zie bijdrage Litt^a G.

De voornoemde veroordeelden hadden in het voorjaar met braak en geweld in eenige huizen namelijk op het Beggijnhof goederen gestolen en de kanten van de kussens gesneden.

De kosten van dit crimineel vonnis, bewaakgelden enz. beliepen voor Turnhout 776 gulden 5 stuivers, hierin begrepen 42 gulden voor verteerde kosten door den scherprechter Van Wassenbergh op den dag der executie; en 156 gulden voor zijne vacatien gedaan, zoo in de *torture* (pijnbank) als voor het ophangen van Jan Wilants en het geesselen van des zelfs huisvrouw.

Na dezen tijd hebben er met de lange nachten veeltijd hannuiten op het Beggijnhof gewaakt.

Bij brieven van den Gouverneur generaal Hertog de Villa Hermosa dd. 22 Juli werd er aan het kwartier van Turnhout er kennis gebracht, en aangeschreven, dat hij voor den onderstand der provinciën van de geallieerden van Z. M. aanzienlijke versterking van troepen had gekregen, en daarom geen tijd mocht verliezen om de krijgsverrichtingen voor 's lands welzijn te ondernemen. Gevolgentlijk bevoel hij in naam van Z. M. van dadelijk en ten laatsten voor den 30^e der maand te Mechelen te zenden op boete van 50 gulden, schade en interesten 150 pionniers en 50 karren. Dat de pionniers moesten zijn sterke mannen, wel geschikt voor te werken, gewapend met een roer en een nuttig gereedschap om in de aarde te vrochten als schup, houweel of bijl; dat de karren bespannen met 4 goede paarden moesten gedekt wezen met een linnen luif, en voorzien van een wissel mand voor het laden van brood en munitie, een of twee voerlieden die even als de pionniers, behalve brood, moesten hebben voor eene maand levens behoeften. Dat dezelve moesten begeleid zijn van zes officiers of opzichters

voor de pionniers en de karren die onder hun bevelen zouden worden gesteld enz. (1)

Voor de karren betaalde het kwartier 4 gulden 10 st. en voor de pionniers 18 stuivers per dag. Peeter Rcbert werd als Commissaris over de karren aangesteld en genoot 5 gulden 10 stuivers per dag, en Francus Subes voor de pionniers, welken had 3 gulden 5 stuivers daags.

Op den 30 Juli vroég de Gouverneur generaal, die alsdan te Grammont was, nog aan de zeven kwartieren van Antwerpen 900 pionniers en 277 karren. Het land van Turnhout was daar in begrepen voor 158 pionniers en 51 karren.

Het leveren der karren had aan het land van Turnhout gekost 3441 gulden 4 stuivers.

In zitting van 23 augusti besloten de *gecoitteerden* van het land van Turnhout de som van tien duizend guldens in te brengen om des noods te gebruiken voor het betalen der contributie aan de franschen te Maastricht.

Den 28^e Augusti vroeg den Hertog de Villa-Hermoza, zijnde in het kamp van Basestierme andermaal 380 karren, bespannen met 4 paarden te leveren op 26 September te Brussel. Een later bevel zegde dat die levering moest geschieden in het kamp te *Merbe le Chateau* (Henegouw).

Tot het voorkomen van brand werd er den 29 augusti eene zeer strenge en doelmatige ordonnantie van wege de Turnhoutsche welhouderen uitgegeven die wij om hare uitgebreidheid onder de bijdrage Litt^a J mededeelen.

Den 21^e September besloten de *gecoitteerden* van het land van Turnhout aan zekeren vriend te Brussel te vereeren voor zijne bewezene diensten een stuk rooden wijn waar voor men 220 gulden 4 stuivers betaalde.

(1) Zie bijdrage Litt^a II.

Op 26 September werd er te Turnhout een reglement in zwang gesteld voor het slachten en *bloylaten* van het vee. De pokken heerschten hier in de Kempen geweldig onder het vee. Men noemde de beesten die met de longziekte behebt waren *kichers*. Bij dit reglement was bepaald dat niemand eenige beesten mocht slachten of *bloylaten*, voor dat zij voor het stadhuis gebracht waren geweest, en dat het bestatigd was dat zij daar hooi hadden geëten. Deze mochten daar na geslacht worden maar niet opengesneden of van den haak gedaan worden, alvorens door twee keurmeesters gekeurd te zijn. Die hier niet aan voldeed verviel in eene boete van 25 gulden.

Den 3° October werd er een ordonnantie uitgegeven waar bij werd verboden vleesch van de omliggende plaatsen binnen Turnhout te brengen of te verkoopen, zonder gekeurd of den accijns betaald te zijn op pene van verbeurte en 25 gulden boet.

Te Oostmalle werden er op 16 October 4 karren van Turnhoutsche voerlieden aangeslagen en buit verklaard door zekere fransche troepen onder het bevel van St Colinde, om dat de geladene goederen met geene fransche paspoort waren gedekt. De franschen wilden deze karren naar Maastricht mede nemen, en waren geladen met een *quartiel* witten wijn, een half aam spaanschen wijn, als mede met twee *quartielen* een klein vaatje wijn en een half aam azijn. Doch de hoofdschout die toevallig van Antwerpen in genoemd dorp was aangekomen verkreeg van den bevelhebber der troepen de loslating der karren, die aan Willem Devisser en Heiliger Willems toebehoorden, onder borgstelling van 300 patacons.

Aan den Schout van Turnhout werd den 3^{den} november

door de raden finaal van Brabant uit Brussel van wege den Gouverneur generaal den volgenden brief geschreven :

Brussel 3 November 1677.

AEN DEN SCHOUTETH VAN TURNHOUT.

Eersaemen goeden heere ende Vriende.

Alsoo het importeert tot den dienst van S. M. geïnformeert te wesen het meest distinctelyk ende individuelyk als mogelyk is van alle de exactien ende excessen die de vyanden hebben gecommitteert binnen de plaetse van het district ende ressort van u officie t'sy door branden oft andere violentie t'sy door repressatie over exactien van gelde van köeyen foeragien oft anders hoven gene is overgecomen geweest tot dinste voor d'ordinarissen contributie. Wy schryven U dese ten eynde ul inessantelyk u ordre tot het stellen oft doen stellen van de Staeten van die ende om de selve te seynden met de justificative preuve ende want het convenieert tot den vs. dienst ende voor het publicq dat het selve met de aldereerste gedaen worde. Wy belasten Ul. volgens de expresse ordre die wy daer van hebben van S. Exc. van alle andere affairen wt te stellen ende geen en oogenblyck tyts te verliesen tot dat het selve sal wesen volbracht ende ons te seynden relatie van Ul. besoine sonder wtstel mits S. Exc. voors. heeft belast van haer te synden de onse binnen acht dagen van den dage deser expresse van de pertemente van onze officie ende andere arbitralie de welke wy niet en sullen connen volbrengen sonder alvooren te hebben de uwe ende van de andere officieren ende opdat Ul. geen subiect en hebben van excuese wy waerschouwen Ul. dat synde wy geauthoriseert te gebruycken alle wegen van bedwangen selfs van gevanckenisse ten opsichten van alle subalterne officieren die wederspanniech sullen wesen van promptelyk te comparceeren ende ons te geven de noodige informatie ten effecte vs. het aen ons voorder belast is Ul. te verclaeren van wege S. Exc. dat sy de vs. wederspannige sal houden voor verraders en vyanden van den Coninck ende sal doen confiscueren lyff en goet want sy naerlaeten van te seggen wat sy daar van weten oft wel zeker oft bewimpelen de waerheit daer omme sommeren wij Ul. presieselyk te conformeren aen de vs. mandementen ende wille van S. Exc. op de pene vs. ende alsulcke andere als het behooren sal blyvende altyt.

Eersaeme goede heere ende Vrint Ul. seer geaffectioneerde Dienaeren die raeden fiscaal van den raede des Coninck.

De officieren, schepenen en regeerders der vrijheid, lande en kwartieren van Turnhout, zonden naar overleg en rijpe beraming aan de genoemde raden fiscaal de volgende verklaringen :

Wy officieren schepenen ende regeerders der vryheyt lande ende quartiere van Turnhout certificerende op den eede int aenvangen onser respectieve ampten gedaen, waerachtig te wesen, dat den heere Joan B^{la} Van Meurs hoofdschouteth van dese vryheyt lande ende quartiere vs. en beneffens ons officiers ende regeerders voornoempt heeft geïnformeert ende alle mogelycke devoiren gedaen (offer sedert het tractaet van Dynsse tusschen de heeren commissarissen van de twee croonen aengegaen) egeene excessen by den vyand gecommiteerd binnen de districten van den vs. heere hoofschouteth tsy door branden oft andere viotentien tsy door represalien over exactie, van gelde, van coyen, voeragie, ofte andere boven het gene is overgecomen geweest tot Dynsse vs) door de extraordinarisse contributie, doch niet bevonden te hebben dat by den vyant op desen quartiere ofte districten van den heere hoofschouteth eenige de minste excessen, extorsien, tsy door branden, represalien, over exactie van gelde, van coyen, voeragie als andersints boven de extraordinarisse contributien begaen te syn ende en heeft desen vs. quartiere tot noch toe niet voorders, ofte op eenigen anderen voet betaelt als op den voet van d'ynposten, alhoewel den heere Intendent van Maestricht alles maer is accepterende op cortinge, mits den selven is pretenderende, dat men soude betaelen aen die van Maestricht tsedert primo Octobris 1676. Voor contributie, tgene dese quartiere ter concurrentie ten platten lande betaelt heeft aen S. M. van Spaninge oft de heeren Staten van Brabant in den jaere 1669. Alles sonder argelist ende in teeken etc. desen 10 November 1677.

Wy officieren schepenen ende regeerders der vryheyt lande ende quartiere van Turnhout doen cont ende fortificeren voor de waerheyt ende op dynssen eede int aenvangen onser respectieve ampten gedaen, waerachtig te wesen, dat wy beneffens onsen hoofschouteth alles hebben ondersocht doch niet en bevinden dat wy (tsedert het tractaet van Dynsse) egeene de minste insolentien ofte exaccien op desen quartiere

wegens den vyant hebben bevonden gedaen te syn dan hebben tot noch toe betaelt nopende de contributie als voor desen int beginsel van den oorlog, te wesen op den voet van imposten, alhoewel van den heere intendent van Maestricht geeyst wort tgene by dese quartiere betaelt was aan S. Exc. ofte die heeren Staeten van Brabant in den jaere 1669, ende evenwel tot noch toe maer betaelt en is aan den intendent van Maestricht als voor desen, tgene den vs. heere intendent is ontfangen op goede rekeninge, dan hebben middelertyt onderstaen verscheyde personele logeringen ende refregimenten die ten minsten, naar voorgaende opnemingende calculatien comen te monterden ter somme van 3291, 1 1/2.

Alles sonder argelist ende in teeken etc desen 10 november 1677.

1777.

De veeziekte die in het vorig jaar in Holland woedde had nog niet opgehouden, en om dezelve te keer te gaan had men andermaal strenge maatregelen genomen. De Turnhout-sche wethouders hadden zelfs op aanschrijving ter oorzaak dat de hollandsche garnizoenen hier in het land veranderden eene ordonnantie op 5 April genomen, waarbij zij namelijk bekend maakten en voorschreven: Dat het eerste bataillon van het tweede regiment van Waldeck van Nijmegen binnen deze stad op den 8^{en} zoude aankomen, om des anderendags te vertrekken naar Grobbendonck; Dat het van de uiterste aangelegenheid was van te beletten, om de besmettelijke ziekte te voorkomen, dat die troepen in geen-der manieren bij of omtrent enig vee kwamen of in de stallen gedurende hunnen doortocht; Dat alle de veehouders binnen de stad, te Oosthoven, Lokeren en Stokt hunne beesten in de stallen moesten opgesloten houden op den 8^{en} en 9^{en} derzelfde maand, en om wat reden ook niet mochten laten uitgaan, ten einde met de grootste zorgvuldigheid te beletten alle gemeenschap van die troepen met hun vee, op pene van gestraft te worden volgens het placcaat van 10^{den} 9^{den} 1769. Er werd ook aan alle eigenaars, stouwers en alle andere die ter bewaring van hun vee waren gesteld en buiten de voornoemde plaatsen woonden, bevolen van met hun vee op geener wijze de banen en wegen te naderen waar de voorschreven troepen zouden passeren.

Daar er met het koekkappen ongelukken aan kinderen waren veroorzaakt werd er bij politieke ordonnantie van

9 Mei verboden dezelfde wethouders op boete van zeven en twaalf schellingen, en de verbeurte der koeken, van op zondagen en heiligdagen met kramen op de markt, in de straten, zelfs in de huizen der kramers of bakkers, koeken te verkoopen of er na te laten kappen met bijtjes of kapmessen, of met messen daar na te snijden.

Voornoemde ordonnantie luidde:

*Politique ordonnantie op het verkoopen van koeken op
Sondaghen ende Heyligdaghen.*

Alsoo de koekkremers soo vermeeten syn van alle sondagen ende heyligdagen publicq op de merckt te staen direct strydigh tegen' alle geestelycke ende werelycke ordonnantien ende waerdoor de kinderen worden afgetrocken van den Godsdienst ende tot dien eynde aldaer gebruycken een spel van naer te koeken te kappen met beyltiens ofte capmessen oft met messen daernaer te snyden, seer perykeleus om daer door ongelucken te veroorsaeken aen de kinderen gelyck alreede geschiet is soo wordt by myneheeren die hooftshout ende schepenen der stadt ende vryheyt Turnhout wel expresselyck verboden aen alle een iegelyck wie het zy van met eenige cramen des Sondags en S'heyligendaghs op de merckt oft elders publicq uyt te staen op pene van verbeurte der koeken ende eene amende van seven schellingen voor elke contraventie.

Item wordt wel expresselyck verboden het spel van naer de koeken te cappen met eenige beyltiens, capmessen oft andere instrumenten t'zy publicq op de merckt oft stracten t'zy privatelyck in eenighe huysen van cremers oft bakkers op pene van twelf schellingen voor ieder contraventie ende verbeurte der koeken ende instrumenten, de voors. pene te verdelyen volgens het keurbboek ende daer sal wel expresselyck op geleth worden.

Aldus geordonneert ende gestafucert in Collegio dominolum desen 9 Mey 1777.

Me presente J. DEFIERLANT S^{re}.

Den 5 Juni besloten, op de convocatie van den hoofd-

schout, de wethouderen van Turnhout, Arendonck en Raevens niets te zullen aandragen voor wat de straf betrof die men zoude toepassen aan twee personen die vreemd vee op 13 Mei hadden gesmokkeld, en door de kompanie van den provoost van den hove, in de kwestieuze (betwiste) heide, tusschen Turnhout, Arendonck en Raevens waren aangehouden.

Op den 13^{den} en 20sten september, en om de dieverijen van moer in het Luifgoor te beletten, gaven de Turnhoutsche wethouderen de volgende strenge ordonnantie uit :

Politique ordonnantie om te voorkomen de divergen op moer.

Alsoo men ondervindt datter dagelyx veele inconvenienten ende selfs dieveryen gepleeght worden op het moer onder den deckmantel van valsche ende Sinistre pretexten, soo wordt by myneheeren die hoofschouteth en schepenen wel expresselyck verboden aen ieder een, soo wel degene die alreeds moer gecoght hebben oft in toecomende sullen comen te coopen, als aen de gene voor andere soude willen gaen steken, opmaecken, afdraegen oft vervoeren, op sondagen oft heyligdagen, noghte voor den sonnen opganck oft naer den sonnen onderganck op wat dagen het soude mogen wesen, te comen op eenige der gemeyns moeren tzy Luyfgoor oft andere, oft binnen de Keurhoopen der selve tzy met oft sonder instrumenten op pene van vyfentwintich guldens amende, ende dat daerenboven sullen syn geconfisqueert de carren, peerden, ossen, cruywagens, berrien, schuppen oft andere instrumenten de welke sullen bevonden worden beneffens den torff ent gene op de carren sal bevonden worden de vs. amende executabel uyt craghte deses te beheeren een derde voor den heere hoofschouteth een derde voor den armen ende het resterende voor den aenbrenger, ende de gene de vs. pene ende amende niet promptelyk sullen voldoen, sullen voor den tydt van 14 dagen gestelt worden in de gevanckenisse te water en te broode en daer sal wel expresselyk op geleth worden.

Actum in Collegio dominorum desen 13^{ber} 1777.

J. DE FIERLANT S^{ris}.

Item wordt oock expresselyck verboden dat niemant op sondagen oft hdagen, oft oock op andere dagen voor den sonnen opganck oft naer den sonnen onderganck eenigen torff zal mogen laeden tzy rustorff oft nderen buyten de Keurhoopen waer het zy de geheele heyde door op pene dat den torff sal geacht worden gelaeden te syn opt moer, ende dat den vervoerder sal vervallen in de selve amende en confiscatie gelyck geseyt is van de gene laeden opt moer oft binnen de Keurhoopen houdende deze als geinsereert in de voorstaende ordonnantie.

Actum in Collegio Dominorum desen 20^{ber} 1777.

Door de wethouderen werden er den 23° October 10 reële en 35 personele beden afgelezen, om de uitgaven der vrijheid te dekken.

En in hetzelfde jaar werd er in S^o Peeters kerk alhier een nieuw *sanctuarium* met eene ijzere kas gemaakt waarvoor men 676 gulden 8 1/2 stuiver betaalde. Voornoemd *sanctuarium* bestaat heden nog.

BIJDRAGEN.

A

Soenstuck tusschen
Antonis Meyenbosch misdadigher
ende
de vrienden van wijlen Mathys
Van Loenhout Jacop Sone Afflyvighc.

Alsoo twist ende geschil geresen was tusschen wylen Mathys Van Loenhout Jacop Sone, wyins Siele God almachtich genadich en barmhertich zy, ende Meyenbosch (laetste misdadighe, ende dat by den vs. Meyenbosch de voors. Mathys was gebrocht van levenden lyve ter dood, tot seer grooten leetwesen des voors. misdadighe, by tussehen spreke van goede mannen en vrienden, om van voors. feite en nederslach metten moetsoendere en naeste vrienden van voors. Mathys Van Loenhout te maecten eenen waerachtighe godelycken gedurighe peys en soene, nu en tot allen tyde gedurende hadden hun Jacop Van Loenhout vadere van afflyvighen en gerechtich momboir van zyn kinderen, en Govaert Paridaens toesiender en grootvadere van moederswege van de voors. kinderen mitsgaders andere des vs. Mathys Van Loenhout broedere en vrienden en maghen, gekeert en gesubmittert in de eersaeme en voersienighen Jan Van Schaluynen, schepen der vryheyt en Nicolaes Broecksche, ende van weghe des vs. Meyenbosch in de eersaeme en voersienighe heer Lucas Laurenty landtdeken. vant quartier van Herenthals, en pastoir dezer vryheyt, ende henrick Vanroey, Alias Geldrop, schepen der vs. vryheyt welcke submissie die vs. Arbiters slegtluyden en Keersluyden oyck hebben geaenveerd, ende de vs Jacop Van Loenhout en Govaert

Paridaens als representeerende de mindere van jaeren den moetsoende met allen hunne vrienden ende maghen aen deene, en de vs. Meyenbosch in dandere partye, hebben geloeft allen tghene wes by de vs. keerluyden in desen soene en peys sal worden vuytgesproken en vclaert nu en tot eeuwighen daghen te houden gestandich en van weerden, en dat elck heim dnaer sal reguleren op pene van vredebraeck en Soenbraeck, ende alsoo is 't vcleren en dvuytspraecke van vs. Keersluyders in de manieren naervolgende.

In den iersten is by den voirs. goeden heeren en mannen als Keersluyden gesloten geseght en vcleert dat de vs. Meyenbosch ter eere Gods en in beternisse des vs. misdaets schuldich en gehouden zal zyn te doen op eenen sondach oft heylichdach binnen der vryheyt van Turnhout binnen St^c Peeterskercke met opene deuren voerder noene int openbaer een oytmoedich voetgeval bloots hooffs, hervoets in zyn lyne cleederen, hebben in zyne gevouwen handen in teeken van ootmoedicheyt een stroo halm en dnare neme den peys oitmoedelyck van de voors. moetsoondere soo dat behoort.

Item de voors. misdadighe zal denboven in de voors. Kereke van St Peeters tot laeffnisse van des afflyvighen siele doen celebreren een vuytvaert, en dtoe noch doen doen een dertichsten, en dat al sonder cost oft last van den voers. afflyvighen oft zyne kinderen.

Item de voers. misdadighen sal tot behoell ende onderhoud van den onmundighe kinderen van vs. afflyvighen geven in handen van de vs. Keerslieden de somme van vyftich soengulden eens, elcken soengulden gerekent tot thien St., ende die te betaelen in drye payen binnen tjaers nu naest gens achtervolghens den gemeynen lantrechts, te weten van XVII weken tot XVIII weken, tot der volder betaelinghe toe.

Item de misdadighen en zal zyne habitatie binnen den tyd van sesse naestynen jaeren nyet moghen houden in de vier principale besten Weeghe Straeten der vs. vryheyt, maer wel in andere Straeten en plaetssen behoudelyck dat de misdadighe den leven van den vs. Jacop Van Loenhout geduerende nimmermeer en sal moghen woonen in de Corte Straete soo men naer Oosthoven gaet ende denboven sal de voors. misdadighe noch gehouden zyn den vs. Jacop Van Loenhout zyn kinderen, vrienden en maghen altyts in alle herberghen straete ende andere plaetsen soo seer te myden en vuyt ooghen te gaen, als de misdadighe in eenigher manieren eenichzins mogelycken zal wesen van doene.

Item voer tvoldoen van de voors. vyftich soenguldenen blyven bor-

ghen als principal Adriaen Vandenbiestraeten Cornel Colkes, hans Theeuws en Cornel Loyckx mynheeren vs. en elck besunder in cas indemnitatis.

Item oft eenighe interpretatie van dyn van noode was, en yet hier inne vgeten waere, reserveren die voors. peys maeckers dat tot hewaerts; sonder besegghen van eenige van vs. ptijen.

Aldus vuytgesproken en veleert in de Kercke van St Peeters tot Turnhout, aldaer tvs. voetgeval is geschiet ende gedaen by den voers. misdadighe, metten vs. heer Lucas Laurenty pastoir en hend. Van Roeij, syne slegsluyden, ende aen den moëtsoendere Jacop Van Loenhout ende Govaert Paridaens momboir van vs. allyvighe kinderen en grootvaders der selver met des vs. Jacobs andere kinderen vrienden en maghen, geassisteert metten den vs. Jan Van Schaluynen ende Claes Broecksche hunne peysluyden ende is den behoorlycken forme van Soenbraeck en Vredebraeck by den heer gestaeft zoo dat gewoonlyck is te geschieden.

Ter presentien van Hieronymus Verscheps Jan Van Schaluynen henrick Van Roy, Peeter Diericx, Jacop Wuyts en Peeter Canters schepenen der vryheyte van Turnhout op den XXVIIe dach December 1577 des vrydachs.

B

Don Carlos de Guerra, Aragon et Borgia Ducq de Villa Hermosa conte de Lima, Gentilhomme de la Chambre de nostre Sire Lieutenant et Gouverneur. Capitaine Général des Pays bas et de Bourgne etc.

Comme nous sommes informés que les ennemis ont dessein de se mettre de si bonne heure en campagne qu'ils croient nous pouvoir prevenir et nous faire quelque prejudiciable et peut estre inremediable dommage devant que nous soyons en estat de leur pouvoir resister, comme nous lesperons soulement de faire mais mesme d'obtenir de favorables succes si nous pouvons seulement gagner le temps de joindre nos troupes avec celles des alliez de Sa Majesté. Que cependant il est de la derniere inportance que vous soyons pourveu d'une bonne quantité de chevaux a atteler aux charroits en de carros (dont nous

vous excusons des dits charroits) et de telle qualité que nous vous avons déclaré de bouche nous confians de vostre zele accoustumé et nous promettons que vous le monstre en une si urgente necessite, comme la presente nous avons trouvé inexcusable de vous demander de la part de Sa Majesté le nombre de quatre cent chevaux de la qualité susdite, dont le prix vous sera devalqz la moitié sur l'anticipation dernièrement accordée et l'autre sur le premier subsidé par vous accordés et comme en ceste occurrence le plus important est, que vous ne perdiez aucun temps nous vous ordonnons de faire la dite demande a vous commettans et de nous apporter leurs resolution au plustard de dans huit jours ne doutant pas quelle sera telle que nous sperons de si bon et fidels vassaux de Sa Majesté. (1)

Fait à Bruxelles le 5e Mars 1677.

(Signé) DUCQ DE VILLA HERMOSA.

Par ordonnance de Son Excellence

(Signé) VERREYCKEN.

C

Son Exc. se trouvant obligé de se prevaloirs de tous le moyens possibles pour rendre inutiles les dessins des ennemis et se confiant dans le zele et affection des ceux des sept quartiers d'Anvers ont toujours tesmoigné pour le service de Sa Majesté, et le bien de la patrie les a bien voulu requérir au nom de Sa dite Majesté, d'avancer promptement les deux premiers payements de l'anticipation qu'ils ont accordé de leur quote dans le subsidé dernièrement accordé moynant l'interest que Son Exc. leur accorde, et lequel ils pourront defalque sur le troisieme, et dernier payement avec la moitié de ce qu'auront importe les chevaux que Son Exc. leur at aussy demandé et les autorise par cette pour leur susdit deux premiers payement a l'interest a schavoir de six et un quart par cent ou moindre si faire se peut et comme l'import des dits deux payements doit estre prompt de dans huit jours a plustard Son Exc. ordonne aux cheffs officiers des dits quartiers d'en faire la proposition a leur respectis quartiers af l'occasion de leur assemble pour les

chevaux sans perdre un moment de temps pour nous en rapporter une resolution Vendredy prochain.

Faict a Bruxelles le 7 Mars 1677.

DUCQ DE VILLA HERMOSA.

D

11 Meert 1677.

Op de volontaire vgaedinghe syn alhier op den heere huysse gecompareert enz.

Alle gecommiteerde der Stadt en lande van Turnhout by de welke is geresolveert dat men tot gemeynen coste en last sal maintenir en de Sauvegards ofte actes van exemptie, en dyenvolgende syn de gel. gecoitteerde resolverende, dat mids desen wordt ingevolgt en geinhereert (sonder nochtans te trecken in consequentie) de resolutie by de gel. gecoitteerde genomen op den 28 September lesleden over de poincten in deselve resolutie gearresteert en vastgesteld, per salvo dat de somme van ses hondert pattacons aldaer gementionneert, in dese resolutie wordt vandert in eene som van vyfshondert pattacons temploeren soo gelyck de naer beschreve heeren gecoitteerden sullen vinden te behooren ten meesten prouffyte van dese quartiere, ondertusschen worden by de gel. gecoitteerde mids desen ten sine als op hodie mondelings geseght is, gecoitteert dhr^e hooft Schouteth, dhr^e raedt Pauly, den Schouteth van Lille om te doen soo en gelyck op heden aen selve is voorgehouden, ende in cas het gebeurde dat vs. gecoitteerde absent waeren, dat in dyen gevalle de vs. heer Schouteth van Lille beneffens den Schouteth van Gierle, Vosselaer en Beersse met enterventie van de regeerders deser vryheyt sullen coitteeren dusdanige personen soo en gelyck sy geraeden sullen vinden te behooren.

E

22 Meert 1677.

Die officieren, schepenen, ende regeerders der stat, Vryheit, lande

ende quartiere van Turnhout op heden gehoort hebbende het rapport van heere hooft Schouteth deser voors. Vryheyt lande, ende quartiere van Turnhout van syne hervarentheyt binnen Brussel lestelyck beneffens de andere hooft officieren over de petitie van vier hondert peerden over de seven quartieren gehat, midtsgaders de goede, ende neerstige recommandatien van ditto heere hooft Schouteth ten einde by dese quartiere soude worden opgebracht onse quoto (mits den hoogdringenden noodd in den vs. eysch van vier hondert peerden ten dienste van Syne Majesteyt, soo seggen die vs. gecoitteerden van vs. quartieren (onder ootmoedige correctie) altyt ieverich ende bereet geweest te syn ten dienste van S. M. gelyck deselve mits dese syn doende, doch bedroeft synde dat dese quartiere is gecomen tot de wtterste armoede, soo door die gewesene sieckte. misgewasch van graen, passagien, repassagien, en tegenwoordige effectieve logeringe der hollandsche volckeren van oorloge, als andere daegelycke voorvallende lasten, ende evenwel om te thoonen als ieverighe onderdaenen van Syne M., soo synde de selve ten dienste van Syne M. ende van Syne Exc. presenteren te leveren hunne quoto in het getal van 300 peerden binnen den tyt van viertien toecomende daegen, mits dat desen quartiere sal ioniseeren en genieten die conditien, in de ordre wegens S. Exc. aen die van Rhyen Arckel ende Santhoven op den 16 meert 1677 toegestaen, en by die heeren Staeten geratificeert behoudelyck dat de repartitie van deselve peerden sal worden gemaect op den voet van de geconsenteerde anticipatie van desen jaere, oock dat die goetheyt van S. Exc. zal gelieven te wesen, mits alhier geene bequaeme peerden te vinden en syn. In alle gevalle te vleenen vryen intre der peerden ten minsten voor sulcken nombre als desen qtiere in de selve 300 peerden zal beloopen om te remplaceren de ghene die hunne peerden sullen ten dienste van S. M. aen desen qtiere hebben vchocht, als oock dat S. Exc. sal gelieven te vclaren dat desen qtiere met de betaelinge by hun gedaen, nopende de gepretenteerden achterstel van rations van den jaere 1674, sal gestaen, allen d'welck supplicerende de goetheyt van S. Exc. te sullen wesen, sullen altyt thoonen te blyven die getrouwe onderdaenen ende aenstonts te prepareren onse quoto in de vs. 300 peerden. Actum ter vgaedinge binnen Turnhout den 22 Meert 1677.

F

11 Mei 1677.

Geresolveert aengaende de ontcosten en ghelt gedaen gegeven en geleverd by dese Vryheyt als wanneer de fransen vyff hondert sterck ontrent dese Vryheyt ghedefroyeert hadden en by de gecommitteerde deser Vryheyt aan commandant der selve ghesproken hebben soo voor dese Vryheyt en lande het selve geldt en ontcosten ten eynde dese Vryheyt en dorpen daermede souden moghen exempt wesen vereert hebben gelyck alle de dorpen van desen lande oock aen selven commandant opgenomen seynde hetselve gheeffectueert heeft, soo sal daer over in de naeste vergaederinge naerder int maecken der repartitie der selve ontcosten ghesproken worden.

G

Gesien by de onders. het proces criminel voor de heeren Wethouderen der stadt ende Vryheyt van Turnhout geïnstrueert tusschen den heere Schouteth aldaer nomine officij apprehendant ende aen^{re} ter cenre Jan Wilants Alias Vlaeminxken ende Adriana Tempeleirs geseyt Clotteniers gevangene ter andere syden medegeleth hebbende op het debath incidentel gemoneert in actis van den 10 deser ende gesien hebbende de preparatoire informatien daer inne vermeldt, op alles naer behooren geleth. d'Advys gedraeght dat die voors. heeren Wethouderen sullen behooren te wysen en verclaeren voor recht dat den ierstgenoempden gevangene sal worden gebrocht ter scherper examinatie, ende ten regarde van tweede gevangene dat de selve heeren de saecke sullen behooren te houden in advys om gevuyt te worden t'alsuleken daghe als myne heeren sullen goetvinden, stateren de costen tot voordere decisie van de saecke.

Aldus geadvyseert in Antwerpen den 13 Mey 1677.

(Get) LAUR. REYNS. HEN. BUKENTOP.

De redene waeromme ten regarde van de tweede gevangene gheadviseert wordt de saecke te houden is advys bestaet hier inne, omdat sal dienen gezien te worden hoedamichlyk den iersten gevangene by confessie in de torture te doen ende onder den blauwen hemel te vernieuwen de tweede gevangene sal beswaeren.

Ende sullen de heeren commissarissen die sullen staen onder de torture wel doen op de confessie by den iersten gevangene te doen, den selven pertinentelyck ondervragende op alle circumstantien, ende sonderlingen, ten regarde van personen die in de dieveryen ende effraction present syn geweest, oft de tweede gevangene daer by is geweest, wie de effraction oft effraction heeft gedaen, wie in de huysen is gegaen, de goederen daer vuyt gehaelt, te coop gedragen, ende oft sy kenniss hebben gehadt van datter gestolen goederen waren, wie de canten opt Begghnhoff van de kussens heeft afgesneden etc.

Voor elcken adviseur twelf guldens.

Gesien by de onderschreven het criminel proces voor de heeren Wet^hhouderen der stadt en de Vryheyt van Turnhout geïnstrueert tusschen den heere Schouteth aldaer nomine officij apprehendant ende aen^{re} ter cenre Jan Wilants geseyt Vlaeminxken ende Adriana Tempeleirs geseyt Clotteniers syne huysvrouwe gevangene ter andere syden, gesien de schrifturen en de stucken van wedersyden overgegeven de vonnissen interlocoitoure in de saecke gegeven thoonen diensvolgende geproduceert confessien van de gevangene in forme van thoon geemployeert reprochen salvaticn voordere acten actitaten in de saecke gehouden op alles naer behooren geleth. D'advys van d'onders. gedraeght dat die voors. heeren Wethouden diffinitivelyck recht doende ter manisse des voors. heere Schouteth sullen behooren te wysen en vclaeren voor recht dat Jan Wilants, ierstgenoempden gevangene sal worden geexecuteert met de coorde sulx datter de doot naer volghen verclaren dat syne goederen in commissien gevallen te syn tot sheeren behoeve, ende dat de voors. Adriana Tempeleirs sal worden geschavotteert int gesicht van de voors. executie ende immediatelyck naer de selve gegeeselt ende gebannen vuyt de stadt Vryheyt en lande van Turnhout voor den tyt van twelf jaeren, op pene van andermael geschavotteert gegeeselt gebrantteeckent ende gebannen te worden voor altydt op peene van naedere correctie deselve condemnerende in de costen ende revisen van justitie in haren regarde geresen ter bohoorlycke taxate.

Aldus geadvyseert in Antwerpen den 26 Mey 1677.

(Geteekend) LAUR. REYNS, PET. VAN VINCKENBORCH.

Ivo sportulis van Advocaet Reyms twee pattacons ende voor den h^r advocaet Vinckenborch het geheel procc alsna gelesen hebbende mits

d'absentie van heere schepene Buckentop ses pattacons ist samen acht pattacons.

H

Don Carlos du Guerra Aragon et Borgia Dueq de Villa hermosa.

Très cher et bien aymé.

Ayant eu le bonheur d'obtenir des hautes Alliez de S. M. des corps considérables de troupes pour le secour de ses provinces et important desson prevaioir saus aucune perte de temps pour des operations et exploits utiles pour le bien de la cause commune et soulagement de la patrie, nous vous faisons ceste, pour vous ordonner au nom et de la part de S. M. de leur envoyer promptement le nombre de cent cinquante pionniers et de cinquante charrettes pour servir pendant le terme d'un mois, vous advertissans que les dits pionniers doivent estre tous hommes forts, bien dispots et propre au travail armée chacun d'un bon fusil et un instrument utile à travailler en terre soit pelle, touche hoyau, besche ou dicot que les dit charrette doivent estre couvertes d'une bonne toile pour resister à la pluie guarnies d'une mande d'ogiere propre à charger du pain et toutes autres sortes de munitions et attelées de bon quartre bon chevaux avec un ou deux chartiers, ou valetz que chacun de susdit pionniers et chartiers doit estre pourveu de quoi subsister pendant la dit terme d'un mois à la reserve du pain qui leur sera livré de la part de S. M. lors qu'ils seront à l'Armée et qu'ils debvront estre accompagnez de six officiers, ou conducteurs, bien etendu pour les dits pionniers et de trois autres pour les charettes tant pour les commander que pour avoir soing du travail, et pouvoir rendre compte des defaillants et absens pendant le terme surdit et comme nous avons resolu que leur rendezvous et lieu d'assemble soit la ville de Malines vous procurerez par toutes les voyes et moyens possibles qu'ils sy rendent au plustost et au plustard pour le trentiesme de mois et qu'ils s'y adressent au commissere Willemot à fin quil tienne notice de leur arrivée et leur declare nos intentions ulterieures selon les qu'elles ils auront à ce regler punctuellement vous advertissans qu'au cas de manquement ou dilaj de satisfaire precisement et effectivement à ce que dessus vous serez responsables de tous les fraiz et dommages interest que le service du Roy souffrira et par dessus ce, Amende chacun

en particulier de cinquante florins qui seront execute sans aucun faveur ou dissimulation ou proufflets des commissaires et officiers reformez sous les ordres des quelles les pionniers et charetter seront reparty et ainsi, ny faictes aucune foute, et tout tres cher et bien ayme notre Seigneur vous ait en sa Sainte garde d'Alost le 22 juillet 1677.

I

Ordonnantie gecmancert opt stuck van den Brant.

Om alle ongelucken ende onheylen van brandt en (daer Godt dese gemeynthe wilt aff bewaeren) te voor comen, soo syn by myne Eerw. heeren die Schouteth ende Schepenen deser stadt ende Vrybeyt Turnhout gecconcipieert en geordoneert dese naervolgende pointen ende articulen, om by de ingesetenen deser Vryheyt achtervolght ende onderhouden te worden op de pene naer beschreven.

In den iersten sal ider ingesetenen syne schouwe daer daegelycx onder gestockt wordt en ovens, twee maelen op een jaer gehouden syn te doen vagen, ende behoorlyck doen vsien op pene van dry guldens.

Item sal een ider syne schouwe en oven loffelyck moeten onderhouden en metsen, op pene dat men deselve schouwe en oven ter ordonantie van den heere Schouteth, Schepenen oft Ceurmeesters sal in stucken slaen, en afbreken en boven dien sullen de defaillanten vervallen in de vs. boete.

Mitsgaders sal niemant vmogen wie het sy, te leggen eenich hout, strooy, hooy, buscolen, torff, houtasschen, ende diergelycke vierende materie boven de ceuken, camer, ovenbuere, nochte oock beneden in deselve ceuken, camer, oft ovenbuere, op pene van ses guldens ende de verbeurte der voorseyde matterien.

Ende oft gebeurt was, dat iemant dusdanighe matterien tegenwoordigh boven oft beneden als voorseyt is hadde geleght, soo sal den selven ingesetene schuldich ende gehouden syn binnen den tyt van vierentwintich uren, alles ewech te doen, ende te leggen op plaetsen, daer egeen ongelucken connen door schouwen en ovens gecauseert worden, op pene van twelf guldens.

Item dat oock niemant en sal vmogen achter synen huysse te leggen en te maecken eenighe ashoopen, nochte oock in de hoven te draegen,

alwaer eenige schueren, stallen, ofte schoppen achter de huysen staen, op pene van gelycke twelff guldens.

Item want oock vstaen wordt, datter eenige ingesetenen hebben op getrocken en gemaect eenighe schouwen, niet hoogh genoeg, naer de proportie van den daecke, mitsgaders met egeene behoorlycken calck, waer door onheylen souden connen ontstaen, soo wort by dese aan de selve ingesetenen by advertentie gewaershouwt, dat sy sullen dusdanighe schouwen, ende ovens afbreecken, en metsen met behoorlycken calck ende optrecken hoogh genoeg naer proportie van de hooght der huysinghe binnen den tyt van acht dagen, op pene dat deselve ter ordonnantie van myne heeren die Schouteth en Schepenen de selve (ten coste der defaillanten) sullen afgebroken worden, en boven dien vervallen sullen in een gelycke peene van twelff guldens.

Item want dickwyls door de negligentie, ofte onachtsaemheyte der tappers, backere, brouwers, moutmakers ende vetuariers, ofte hunne dienstboden dickwyls onheylen staen te vwachten, door quade toesicht van het vier, keersse ende lamppe, soo wort wel expreselyck geordonneert, dat iederen brouwer, tapper en moutmaker en backer binnen den tyt van acht dagen naer de publicatie deser, hen sal hebben te vsien van eene leere, streckende tot de wormen toe van syne huysinghe, met eenen leeren eemer, en ieder vetuarier eenen yseren haeck die hy sal hangen voor syne huysinghe, tsy de vs. personen proprietarissen syn, oft niet, op pene van ses guldens.

Gelyck oock iederen brouwer in tyde van noodt schuldich en gehouden sal syn aenstonts synen bierwaegen in te spannen, vsien met tonnen, ende ieder persoon hebbende peerden, oft peerdt, hunne kaerren insgelyx vsien met tonnen, om alsoo ten dienste t'employeren.

Wordt insgelyx by desen aan alle putmeesters deser Vryheydt wel expresselyck geordoneert, dat ieder synen puth in de wyck behoorelyck, sonder wstel sal doen vsien ende putbaer maecken, mitsgaders procureren eenen vierhaeck met ringen haeckleere, lanck ten minste vyftien voeten, ende dry leere eemers, welke oncosten te weten van den vierhaeck, haeckleere, ende eemers, half by den eygenaer der huysinghe en half by den inwoonder sullen gedragen worden, salvo datten huerlinck int geheel vschieten en de helft aan syne huise corten sal, ende in cas hier imant tegens weygerachtigh viele is ider putmeesters wycke, soo sal den selven puthmeester de weygerachtige personen by naem en

toenaem aen den heere Schouteth overgeven, de welcke aenstonts (sonder deselve te hooren in rechte oft andersints) sullen vmogen tot voldoeninghe van quote in d'oncosten gepant ende geexecuteert worden, en bovendien vervallen in eene peene van drye guldens : tot voldoeninghe van welke peene eentsaementlyck sal vmogen gepant worden.

Item dat oock niemant ontrent de huysen en de straetputten, eenich hout, asschehoopen oft andere hoopen en sal vermogen te leggen ten minste ses voeten op vbeurte van het hout ende hoopen.

Item zal oock ieder herbergier wtspanninghouder, binnen den tydt van ses daegen in de stallinghe hangen eenen lanterne onder en boven met yser vsien, en rontsomme met vleeke hoorenen op pene van dry guldens.

Item wort ider herberghier, brouwer, backer en generaelyck een ider gewaerschouwt van iemant op de messie stallinghe en schuere te laeten gaen met toeback peypen, en wie bevonden sal worden op de selve plaetse toeback te smoren oft by hem te hebben, sal vbeuren dry guldens, autoriserende ider een daer over te calengieren.

Alle welcke penen en boeten sullen geapliceert en geprouffiteert worden, een deel by den aanbrenger en dandore twee deelen by den heere Schouteth, houdende niet te min alle voorgaende ordonnantien, voor soo veele sy aen dese niet en syn contrarierende in hunne volle vigueur.

Actum in collegio dominorum desen 29° Augusty 1677.

